

โครงสร้างวิธีพิจารณาความอาญาของไทยชั้นก่อนการพิจารณา

ความเป็นมาของวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาในประเทศไทยเรา ใช้ว่าจะเพิ่งเกิดขึ้นใหม่ ๆ ก็หาไม่ ที่แท้ในกฎหมายเก่ามีกฎหมาย ค้ำบังค้ำอยู่แล้วเป็นอันมาก จำเดิมแต่เรียกกันว่าคัมภีร์พระธรรมศาสตร์ ซึ่งไทยได้รับเอามาปรับปรุงเป็นกฎหมายของประเทศ¹ เมื่อพิจารณาย้อนไปถึงสมัยสุโขทัย หลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญคือ ศิลาจารึกของพ่อขุนรามคำแหงมหาราช ได้บอกถึงสภาพสังคมและกฎหมายในสมัยนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความได้กล่าวถึงการร้องทุกข์หรือฟ้องร้องโดยมีกระดิ่งแขวนไว้ที่หน้าประตูพระราชวัง ราษฎรมีเรื่องทุกข์ร้อนก็ให้ส่งกระดิ่ง พ่อขุนรามคำแหงจะเสด็จออกพิจารณาความเองโดยปรากฏในศิลาจารึกความว่า

"ในปากประตูมีกระดิ่งอันหนึ่งแขวนไว้ทัน ไพร่ฟ้าหน้าปกกลางบ้านกลางเมือง มีถ้อย มีความ เจ็บท้องของใจ มันจกกล่าวถึงเจ้าถึงขุนบ่ไร ไปส่งกระดิ่งอันท่านแขวนไว้ พ่อขุนรามคำแหง พ่อเมืองไคยินเรียก เมื่อถามสวนความแก้มันควยชื่อ ไพร่ในเมืองสุโขทัยนี้จึงชม"

ในการพิจารณาคดีสันคดี ให้สอบสวนทวนความ ได้ความแล้วพิจารณาให้เที่ยงตรง ดังได้กล่าวไว้ว่า

"ไพร่ฟ้าลูกท้าวลูกขุน ฉินหละฉินแฉก แสกวางกัน สวนคูแท้แล้ว จึงแลงความ แกะขาควยชื่อ บ่เขาผู้ลิกมักผู้ชอน เห็นข่าวท่านบ่ใครพิน เห็นสินท่านบ่ใครเค็ด"

¹สัญญา ธรรมศักดิ์ และประภาศน์ อวยชัย, คำอธิบายประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา (กรุงเทพมหานคร : แสงทองการพิมพ์, 2522), หน้า 2.

ในสมัยกรุงศรีอยุธยา ซึ่งการพระราชทานมาเป็นเวลาหลายร้อยปี ใ้มีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านกฎหมาย มีกฎหมายเกิดขึ้นมากมายหลายเรื่อง ในส่วนที่เกี่ยวกับวิธีพิจารณาคดีก็มีกฎหมายลักษณะรับฟ้อง ลักษณะตระลาการ ลักษณะพยาน เป็นต้น แต่เป็นกฎหมายที่อยู่กระจัดกระจายกันออกไป ซึ่งต่อมาในตอนต้นสมัยรัตนโกสินทร์ จึงได้มีการรวบรวมเป็นหมวดหมู่ที่เราเรียกว่า "กฎหมายตราสามดวง" ตัวอย่างของวิธีพิจารณาคดีในสมัยนั้น เช่น ในลักษณะรับฟ้อง มาตรา 3 ได้บัญญัติไว้ว่า

"ผู้มีคดีมาร้องฟ้องในวันเดียวกัน ถ้าฝ่ายข้างหนึ่งมาให้การฟ้องรับเขียนเอาถ้อยคำไว้เสร็จแล้ว และฝ่ายข้างหนึ่งมาฟ้องเล่า ให้เอาฟ้องก่อนนั้นเป็นโจทก์ ถ้าผู้มาฟ้องก่อนให้การยังหาสิ้นเสร็จเรื่องความไม่ ฝ่ายข้างหนึ่งมาฟ้องเล่าให้พิเคราะห์ดู ถ้าฟ้องข้างผู้ใดว่าทำอุกฉกรรจ์แก่ตน ให้เอาผู้นั้นเป็นโจทก์"¹

มาตรา 10 บัญญัติว่า

"ทวยราษฎรทั้งหลายวิวาทคำวิวาทตีกันด้วยเหตุประการใด ๆ ก็ดี ถ้าจะร้องฟ้องพิพาทกล่าวหากัน ให้มาร้องฟ้องแต่ใน 15 วัน พ้นกว่านั้นอย่าให้รับฟ้องไว้ บังคับบัญชาเป็นอันขาดที่เกี่ยว . . ." ²

ในลักษณะตระลาการ มาตรา 24 ได้บัญญัติไว้ว่า

"เมื่อจะทำหนังสือประกันลูกความก็ดี ฝากเบี้ยเงินก็ดี ท่านว่าให้ผู้อื่นทำ ถ้าตระลาการทำเองไซ้ ท่านว่ามีชอบ"³

นอกจากนี้ยังกระจายอยู่ในกฎหมายส่วนอื่น ๆ อีก เช่น กฎหมายพิเศษเกี่ยวกับจารีตนครบาล

¹ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์, กฎหมายเล่ม 1 ในอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ พลโท ฮัมพร ศรีไชยันต์ (พระนคร : โรงพิมพ์สำนักนายกรัชมุนตรี, 2513), หน้า 100.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 654.

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 ได้ทำการปรับปรุงชำระสะสางกฎหมายทั้งหมด เพื่อให้ได้รับการยอมรับจากนานาประเทศซึ่งรวมทั้งการปรับปรุงการศาลยุติธรรมด้วย ในส่วนของกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115¹ เหตุซึ่งต้องให้ใช้ไปพลางก่อนนั้น ก็ด้วยเหตุที่ว่ากำลังมีการพิจารณาการร่างกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาใหม่ขึ้นใช้ซึ่งต้องใช้เวลานาน จึงได้ออกพระราชบัญญัติฉบับนี้ให้ใช้ไปพลางก่อน ดังจะเห็นได้จากพระราชปรารภในพระราชบัญญัติดังกล่าวว่า

"มีพระบรมราชโองการ ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาจุฬาลงกรณ์ พระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำรัสเหนือเกล้าฯ ให้ประกาศให้ทราบทั่วกันว่า ได้ทรงพระราชดำริเห็นว่า ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้รัฐมนตรีสภาปกครองกันเรียบเรียงขอพระราชบัญญัติลักษณะพิจารณาความ ซึ่งมีโทษขึ้นใหม่ให้ใช้แทนพระราชกำหนดกฎหมายลักษณะพิจารณาเดิม ซึ่งยังคงใช้อยู่ในพระราชอาณาจักรสยามนี้ แต่ว่าการที่จะตรวจตราร่างแต่งพระราชบัญญัติลักษณะวิธีพิจารณาความซึ่งมีโทษใหม่นี้ยังจะช้าอยู่ไม่ทันแล้วกับเวลาที่จะใช้พระราชบัญญัตินั้น บัดนี้มีความอาญา ซึ่งมีโทษยังค้างพิจารณาอยู่มากมาย ทั้งความซึ่งจะได้ฟ้องร้องกันขึ้นใหม่อีกในศาลซึ่งชำระความมีโทษเหล่านี้ ควรที่จะชำระให้แล้วเสร็จไปเสียคราวหนึ่งก่อน

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าโปรดกระหม่อม ให้ตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความมีโทษ สำหรับใช้ไปพลางก่อนนั้นไว้ดังนี้"²

อย่างไรก็ตาม พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา มีโทษสำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 แม้จะมีความมุ่งหมายให้ใช้ไปพลางก่อน แต่กฎหมายฉบับนี้ได้ใช้

¹กฎหมายฉบับนี้ประกาศใช้ เมื่อวันที่ 27 เมษายน ร.ศ. 115.

²เสถียร วิชยลักษณ์, ประชุมกฎหมายประจำศก เล่ม 15 ร.ศ. 114-115 (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เคเอสเอ็ม, 2478), หน้า 106-107.

เป็นหลักวิธีพิจารณาความอาญามาเป็นเวลาถึง 40 ปี คือตั้งแต่ ร.ศ. 115 ถึง ร.ศ. 154 โดยได้มีการออกพระราชบัญญัติอื่นออกมาเสริมในส่วนที่ยังติดขัด ไม่เหมาะแก่กาลสมัยบ้างเป็นบางครั้งวาทฎหมายฉบับนี้ไ้วางหลักการใหญ่ไว้ดี ไ้แบ่งแยกเป็นหมวด ๆ คือ ว่าด้วยลักษณะไต่สวนก่อนเวลาพิจารณา ว่าด้วยการชำระเป็นความแผ่นดิน ว่าด้วยลักษณะพิจารณา ว่าด้วยลักษณะอุทธรณ์ และว่าด้วยลักษณะทำโทษตามคำพิพากษาตัดสิน

ต่อมาวันที่ 1 ตุลาคม 2478 กฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีฉบับปัจจุบันมีผลใช้บังคับ โดยไ้วางบทบัญญัติไว้ทั้งหมด 267 มาตรา แบ่งบทบัญญัติออกเป็น 7 ภาค คือ ข้อความเบื้องต้น, การสอบสวน, วิธีพิจารณาความในศาลชั้นต้น, อุทธรณ์ฎีกา พยานหลักฐาน, การบังคับตามคำพิพากษาและค่าธรรมเนียม และการอภัยโทษ เปลี่ยนโทษหนักเป็นเบาและลดโทษ ซึ่งเมื่อพิจารณาคูแล้วจะเห็นไ้ว่าการแบ่งภาคหรือหมวดหมู่ดังกล่าว มีลักษณะรูปแบบเดิมของพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญา สำหรับใช้ไปพลางก่อน ร.ศ. 115 อยู่บ้างเหมือนกัน ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญามีฉบับนี้ไ้ใช้บังคับมาจนถึงปัจจุบัน โดยไ้มีการแก้ไขเพิ่มเติมจำนวน 15 ครั้ง สำหรับการแก้ไขครั้งสุดท้ายไ้มีการดำเนินการแก้ไขในปี 2527 นี้เอง ลักษณะวิธีพิจารณาความอาญาของไทยนั้น คล้ายกับของญี่ปุ่น คือมีลักษณะกำหนดไว้ในกฎหมายแน่นอน ซึ่งมีผลตีในแง่เกิดความสะดวก แต่จะเสียในเรื่องของความยืดหยุ่นการปรับใช้กับสภาพการณ์ซึ่งตรงกันข้ามกับของอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา คือจะกำหนดแบบไว้กว้าง ๆ แล้วมาวางระเบียบ ข้อบังคับในกระบวนการพิจารณา ทำให้มีความยืดหยุ่น เหมาะสมกับสภาพการณ์

ลักษณะสำคัญของประการของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

ในการพิจารณาถึงลักษณะของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยนั้น ไ้มีการพิจารณาแบ่งแยกไปในลักษณะต่าง ๆ กัน ในที่นี้จะไ้พิจารณาถึงลักษณะสำคัญของประการที่เป็นผลโดยตรงต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา¹ เพื่อเป็นพื้นฐานแห่งการพิจารณาปัญหาการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ต่อไป

¹สำหรับหลักการที่สำคัญทั่ว ๆ ไปของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาโปรดดูใน สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัยวิวัฒนาการของกฎหมายไทยในรอบ 200 ปี : ภาคกฎหมายวิธีสบัญญัติ, (ม.ป.ท., 2525), หน้า 42-47.

ลักษณะสำคัญบางประการ ของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของ
ไทย พอจะพิจารณาได้ดังนี้

1. สิทธิการฟ้องคดี

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 28 ใ้กว้างบัญญัติไว้ว่า

"บุคคลเหล่านี้มีอำนาจฟ้องคดีอาญาต่อศาล

(1) พนักงานอัยการ

(2) ผู้เสียหาย"

จากบทบัญญัติดังกล่าว ทำให้เห็นว่า ผู้มีสิทธิฟ้องคดีอาญานั้น คือพนักงานอัยการ และผู้เสียหาย หลักการดังกล่าวจึงเป็นหลักการที่ยอมให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้ หรือที่เรียกว่า ใครก็เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ (Anyone may prosecute) ซึ่งหากจะพิจารณาความเป็นมาทางประวัติศาสตร์แล้วจะเห็นได้ว่า ในสมัยก่อนมีพนักงานอัยการทำหน้าที่ฟ้องคดีนั้น เอกชนผู้เสียหายต้องดำเนินการฟ้องร้องจัดหาพยาน และดำเนินคดีอาญาในศาลด้วยตนเอง ต่อมาในภายหลังรัฐจึงเข้ามามีการฟ้องร้องด้วย แต่ก็ยังไม่ตัดสิทธิเอกชนในการฟ้องคดีอาญาเอง ดังตัวอย่างปรากฏในกฎหมายสมัยก่อน เช่น

พระราชบัญญัติว่าด้วยบังคับโจทก์ให้สาบานก่อนฟ้องความอาญา ลงวันที่ 3 มิถุนายน ร.ศ. 111 ข้อ 1 มีความว่า

"ถ้าราษฎรมีอรรถคดีคนใดจะฟ้องหาด้วยข้อความเป็นนครบาลก็ดี และเป็นอาญาก็ดี เป็นความอุกฉกรรจ์ มีโทษหลวงก็ดี มายังผู้รับฟ้องในกรุงเทพฯ หรือมายังศาลกลางในหัวเมือง จะขอฟ้องร้องด้วยความเหล่านี้ ให้ผู้รับฟ้องในกรุงเทพฯ และศาลในหัวเมือง บังคับให้ผู้นั้นปฏิญาณสาบานตนว่าจะให้การฟ้องแต่อันที่จริง"

บทบัญญัตินี้ดังกล่าวเป็นวิธีการฟ้องร้องโดย เอกชนผู้เสียหายดำเนินการในการฟ้องร้องคดีด้วยตนเอง การฟ้องคดีโดยพนักงานอัยการยังไม่ปรากฏ ซึ่งต่อมาในพระราช-

บัญญัติวิธีพิจารณาความมิโทษใช้ไปกลางก่อน ร.ศ. 115 ได้วางบทบัญญัติไว้ในหมวด 2 ว่าด้วยการชำระความแผ่นดิน ดังนี้

มาตรา 7 บัญญัติไว้ว่า "บรรดาความอาญาทั้งปวงซึ่งมิโทษหลวง เช่น ความหาว่าชบถประทุรร้าย หาว่ากระทำโจรกรรมปล้นสะดม หาว่าลักลอบทิ้งไฟ หาว่าฉ้อบังพระราชทรัพย์ หาว่าทำเงินทำอิฐทองแดงปลอม หาว่ากรรโชกราชฎาร กขี่ด้วยอาญา ลงเอาเงินเอาทอง หาว่ารับสินบน ฉาทวนสาบาล หาว่าข่มขืนโทรมหญิง หาว่าทำร้ายต่อ พระศาสนา มีการทำลายพระพุทธรูปสถูปเจดีย์ หาว่าภิกษุเป็นปราชิก แลความอาญา อย่างอื่น บรรดาที่หากันอันมิโทษหลวงตามพระราชกฤษฎีกา เป็นต้นนั้น ในความเหล่านี้แล้ว ถ้าไม่มีคนใดคนหนึ่ง เป็นโจทก์ฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญา ก็ดี ถ้าถ้ามีโจทก์ฟ้อง กล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาอยู่แล้ว แต่ผู้นั้นไม่คดีใจว่าความเรื่องนั้นต่อไป ด้วย เหตุประการใด ๆ ก็ดี ต้องเป็นหน้าที่ของเจ้าพนักงานกรมอัยการ แลผู้รักษากฎหมาย จะต้องฟ้องกล่าวโทษผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญาในกรณีที่ไม่มีคนอื่นเป็นโจทก์ ถ้าจะถือว่าความเรื่องโจทก์ เติมที่คดีใจว่าความเรื่องนั้นต่อไป เมื่อเห็นว่ามีพยานพอที่จะพิสูจน์ให้สมจริง ได้ว่า ผู้ล่วงละเมิดพระราชอาญานั้นมีข้อพิรุณกระทำผิดต่อพระราชกำหนดกฎหมาย"

มาตรา 8 บัญญัติไว้ว่า "ให้เจ้าพนักงาน อำเภอกำนัน กองตระเวน และกอง ไตสวนโทษหลวงในกรุงและในหัวเมืองสืบสวนหาคำพยานหรือสิ่งสำคัญอันเป็นหลักฐาน ส่งมาให้กรมอัยการ หรือเจ้าพนักงานผู้รักษากฎหมายที่จะเป็นผู้ฟ้องคดีนั้นเสมอไป"

จะเห็นได้ว่า หลักการให้มีการฟ้องคดีอาญาได้ทั้งฝ่ายเอกชนผู้เสียหายและ ฝ่ายพนักงานอัยการ ได้มีมาแต่สมัยก่อน เมื่อมาบัญญัติประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความ อาญาก็ยังคงรับหลักการเดิมอยู่ การยอมให้เอกชนเป็นผู้เสียหาย ฟ้องคดีอาญาได้นี้ตรงกับ ของประเทศอังกฤษที่ถือว่า ใครก็เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ เพราะอังกฤษถือว่าพลเมือง ทุกคนมีพันธะหน้าที่ตามกฎหมายตั้ง เติมที่จะต้องช่วยกันรักษากฎหมายและระเบียบของ บ้านเมือง เพื่อให้สังคมเกิดความสงบสุข แต่ในกรณีของประเทศฝรั่งเศส รัฐบาลภาระ ในการฟ้องคดีอาญาแต่ฝ่ายเดียว เอกชนไม่มีสิทธิฟ้องคดีอาญา จะกระทำได้ก็แต่เพียง การฟ้องคดีแพ่งต่อศาลที่พิจารณาคดีอาญา และมีการดำเนินคดีอาญาไปพร้อมกัน ซึ่งเป็น วิธีทางการอ้อม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะฝรั่งเศสยึดถือเป็นสำคัญว่า คดีอาญาเป็นเรื่องของรัฐ

ควรเป็นอำนาจหน้าที่ของรัฐในการดำเนินการดังกล่าว

การฟ้องคดีอาญาโดยเอกชนผู้เสียหายนั้น สามารถกระทำได้ทันทีที่เกิดการกระทำผิดขึ้น โดยไม่ต้องผ่านการสอบสวนของพนักงานสอบสวนเสียก่อน แต่จะมีการกลั่นกรองในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง และอาจถูกควบคุมดูแลโดยอัยการโดยวิธีการขอเข้าร่วมเป็นโจทก์ ตามมาตรา 31 แห่งประมวลกฎหมายอาญา หลักการยินยอมให้เอกชนฟ้องคดีอาญาได้นั้น ลัทธิฐานไต่ว่า น่าจะเป็นผลมาจากเหตุผล 4 ประการคือ

1. เป็นอิทธิพลจากรูประบบเดิมที่เอกชนผู้ได้รับความเสียหายเป็นผู้จัดการฟ้องร้องหาพยานหลักฐานมาฟ้องร้องว่ากล่าวเอาเอง¹

2. เป็นการมุ่งที่จะให้การควบคุมอาชญากรรมเป็นไปอย่างทั่วถึง เพราะการกระทำผิดบางอย่าง เรื่องราวแห่งกรณีอาจจะไม่ปรากฏถึงเจ้าหน้าที่ตำรวจ จึงเปิดโอกาสให้ผู้เสียหายได้ใช้สิทธิทางศาลด้วยตนเอง โดยวิธีการฟ้องร้องดังกล่าว

3. เป็นกรณีป้องกันการปฏิบัติฝ่าฝืนกฎหมายของพนักงานสอบสวน พนักงานอัยการในการที่จะกระทำการอันไม่ชอบธรรม ก่อให้เกิดความไม่เป็นธรรมต่อผู้เสียหาย เช่น ทำการช่วยเหลือผู้ต้องหา การไม่เอาใจใส่ต่อคดีความ วิธีการยอมให้เอกชนฟ้องคดีได้จึงเป็นวิธีการตรวจสอบ เหนียวรั้งการกระทำฝ่าฝืนกฎหมายของเจ้าหน้าที่ฝ่ายต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินการ²

4. น่าจะเป็นอิทธิพลจากระบบของประเทศอังกฤษที่ถือหลักการใครก็เป็นโจทก์ฟ้องคดีอาญาได้ (Anyone may prosecute) เพราะในขณะนั้นเป็นระยะการปรับปรุงกฎหมายและอิทธิพลของระบบของอังกฤษได้แผ่ขยายเข้ามา และนักกฎหมายที่

¹ ดู สุณีัย มีลลิตะมาลย์ และคณะ, รายงานผลการวิจัยวิวัฒนาการทางกฎหมายไทย . . ., หน้า 43

² เรื่องเดียวกัน.

สำคัญของไทยในสมัยนั้นส่วนใหญ่ สำเร็จการศึกษาทางกฎหมายจากประเทศอังกฤษ

2. ระบบการพิจารณาคดีในศาลใช้ระบบกล่าวหาผสมกับระบบไต่สวน

ระบบการพิจารณาคดีของแต่ละประเทศย่อมแตกต่างกันออกไป สุดแต่จะเห็นว่าระบบใดมีความเหมาะสม และดำเนินไปสู่เป้าหมายได้ดีที่สุด อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าประวัติศาสตร์ทางนิติศาสตร์ได้แบ่งแยกระบบการพิจารณาคดีที่สำคัญออกเป็น 2 ระบบ คือ

1. ระบบไต่สวน (Inquisitorial system)

ระบบนี้เป็นระบบที่ใช้วิธีซักพอกหาข้อเท็จจริงในคดีที่เกิดขึ้น¹ โดยผู้สืบพยานในการค้นหาความจริง คือ ผู้มีอำนาจ ผู้ปกครองดูแล ทำการไต่สวนข้อเท็จจริง ระบบไต่สวนนี้ได้รับอิทธิพลมาจากการชำระความของผู้มีอำนาจในศาสนาโรมันคาทอลิก กล่าวคือในวงการศาสนาคริสต์นั้น เมื่อผู้มีอำนาจปกครองดูแลได้ทราบว่ามีการกระทำความผิดหรือการกระทำอันมิชอบเกิดขึ้นในสังคมของตน ผู้มีอำนาจปกครองจะต้องไต่สวนหาข้อเท็จจริงให้ได้โดยไม่คำนึงว่า จะมีผู้เสียหายหรือบุคคลอื่นมากกล่าวหาหรือไม่? วิธีการค้นหาความจริงของระบบไต่สวนจึงไม่มีใครมีหลักเกณฑ์เคร่งครัดคั่ง เช่นระบบกล่าวหา เพราะมุ่งหวังผลที่จะไต่รู้ถึงความเท็จและจริงมากกว่า จึงอาจมีการทรมานจำเลยด้วยวิธีต่าง ๆ เพื่อให้จำเลยรับสารภาพ

ระบบไต่สวนนี้มีอิทธิพลอยู่ในภาคพื้นยุโรปซึ่งเดิมเคยตกอยู่ในอิทธิพลของสันตปาปาแห่งกรุงโรม และต่อมาก็มีบทบาทสำคัญในประเทศต่าง ๆ ในภาคพื้นยุโรปที่ใช้ระบบประมวลกฎหมาย เช่น ฝรั่งเศส เยอรมัน ฯลฯ ต่อมาเมื่อระบบการทรมานจำเลยหมดไป และนักกฎหมายเริ่มค้นหาข้อเท็จจริงโดยทางพยานหลักฐาน ระบบนี้ก็คลี่คลายไปในทางค้นหาความจริงโดยมีการนำพยานมาสืบ แต่ยังคงเอกลักษณ์เดิมอยู่

¹ดู ยิ่งศักดิ์ กฤษณจินดา, กฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 2. (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2525), หน้า 7.

²ดู ประมุข สุวรรณศรี, กฎหมายลักษณะพยาน, พิมพ์ครั้งที่ 7. (กรุงเทพมหานคร : นิติบรรณการ, 2517), หน้า 2.

คือ ศาลมีหน้าที่ค้นหาข้อเท็จจริงจากพยานหลักฐานต่าง ๆ ทั้งที่คู่ความนำมาเสนอต่อศาล หรือศาลเห็นสมควรเรียกมาสืบเอง และไม่มีบทกฎหมายวางระเบียบการสืบพยาน หรือ ไม่มีบทคัดพยานโดยเคร่งครัดว่าพยานประเภทนี้รับฟังได้ พยานประเภทนั้นรับฟังไม่ได้ ดังนั้นศาลมักจะรับฟังพยานหลักฐานทุกชิ้นเข้าสู่สำนวนความ และจะไปพิจารณาละเอียด ตอนซึ่งนำพยานหลักฐานว่า พยานชั้นใดควรมีน้ำหนักน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด¹

ลักษณะสำคัญของระบบไต่สวน

ลักษณะสำคัญของระบบไต่สวน โดยทั่ว ๆ ไป อาจกล่าวได้ดังนี้

1. ระบบนี้ถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยรัฐ โดยเห็นว่าการฝ่าฝืนกฎหมายอาญาเป็นความผิดต่อรัฐ ซึ่งเป็นไปตามหลักแนวความคิดที่ว่าการรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นหน้าที่ของรัฐ ดังนั้นจึงมีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรงที่จะดำเนินการกับผู้กระทำผิด จัดหาพยานหลักฐาน²
2. ผู้ถูกไต่สวนมีลักษณะเป็นเพียงวัตถุแห่งการชักพอกในคดีเท่านั้น³ กล่าวคือ เป็นเป้าของการไต่สวน ไม่มีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงอย่างกว้างขวาง หมายคามหรือผู้ช่วยเหลือผู้ต้องหาที่ไม่มีบทบาทมากนัก
3. ผู้มีบทบาทสำคัญในการพิจารณาหรือค้นหาความจริง คือผู้ไต่สวน หรือปัจจุบันคือ ศาล ศาลมีบทบาทสำคัญ มีอำนาจที่จะสืบพยานเพิ่มเติม ทั้งนี้เพื่อค้นหาให้ข้อเท็จจริงที่ใกล้เคียงความจริงมากที่สุด การกำหนดระเบียบวิธีเกี่ยวกับการสืบพยานมีน้อย ศาลมีอำนาจใช้ดุลพินิจได้กว้างขวางและยืดหยุ่นได้มาก⁴

¹ดู เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, (ม.ป.ท., 2527), หน้า 2.

²ดู สุรศักดิ์ ตรีรัตน์ตระกูล, "การชี้ตัวผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา" (วิทยานิพนธ์ปริญญาเนติศาสตรบัณฑิต ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 6-7.

³เรื่องเดียวกัน.

⁴ดู เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 3.

4. ในระบบนี้มักจะไม่มีการกีดกันการสืบพยานที่เคร่งครัดนัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะไม่มีบทคัดพยาน (Exclusionary rule) ที่เด็ดขาด แต่จะเปิดโอกาสให้มีการเสนอพยานหลักฐานทุกกรณีมาสู่ศาลได้ และศาลก็มีอำนาจใช้ดุลพินิจได้อย่างกว้างขวาง¹

ข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบไต่สวน

1. เนื่องจากระบบนี้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการดำเนินการคือผู้ไต่สวนหรือศาล ดังนั้นระบบนี้จะไต่สวนหรือค้นหาความจริงได้ถูกต้องก็ต่อเมื่อผู้พิพากษาหรือผู้ไต่สวนนั้นกระทำการไต่สวนด้วยความระมัดระวังไม่ลำเอียง ต้องดำรงตนทั้งในฐานะที่เป็นปฏิปักษ์และเพื่อประโยชน์ของผู้ทั้งสองฝ่าย ซึ่งลักษณะเช่นนี้ได้รับการวิจารณ์ว่า เป็นทนายบริสุทธ์หรือเป็นอนุคมคคืออาจจะเป็นไปได้ยาก เพราะผู้ไต่สวนมักไม่สามารถหลีกเลี่ยงอคติจากการแสวงหาความจริง²

2. ระบบนี้มุ่งแสวงหาข้อเท็จจริงจากตัวบุคคลของผู้ทั้งสองฝ่ายเป็นสำคัญ โดยหลักฐานของผู้ทั้งสองฝ่ายมักจะไม่สารภาพการกระทำผิดของตนโดยความยินยอมพร้อมใจเพราะเท่ากับเป็นการทำร้ายตนเอง ดังนั้นจึงถือว่าการกระทำทรมานบังคับ ชูเชิญ จึงเป็นสิ่งหลีกเลี่ยงไม่ได้ จึงมีการใช้จิตวิทยาและกลอุบายในการสอบสวน ไต่สวน เพื่อให้รับสารภาพ³

3. ระบบนี้หมายความไม่มีบทบาท หรือมีความสำคัญในการค้นหาความจริงมากเหมือนระบบดล่าวหา เพราะบทบาทสำคัญจะเป็นบทบาทของศาล

¹ เรื่องเดียวกัน.

² ดู แจน สเตแปน, "บทเรียนจากกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของทวีปยุโรป," แปลโดยประธาน วัฒนาวินิจฉัย, วารสารนิติศาสตร์ ฉบับชดเชย (2526-2519), : 147-148.

³ เรื่องเดียวกัน.

4. ระบบนี้มีข้อดีอยู่ที่ว่า รัฐสามารถที่จะเข้าควบคุมอาชญากรรมได้เนื่องจากการละเมิดกฎหมายโดยเฉพาะกฎหมายอาญานั้น เป็นการกระทบกระเทือนความสงบเรียบร้อยของรัฐหรือสังคมส่วนรวม¹

2. ระบบกล่าวหา (Accusatorial system)

ระบบกล่าวหา เป็นระบบที่บุคคลผู้ได้รับความเสียหาย นำเรื่องราวมาฟ้องร้องว่ากล่าวหรือกล่าวหาบุคคลผู้กระทำดังกล่าวต่อผู้มีอำนาจ เพื่อให้ผู้มีอำนาจนั้นชำระความเรื่องราวให้แก่ตน² ระบบนี้เป็นระบบที่ใช้กันอยู่ในประเทศที่ระบบกฎหมายเป็น Common law เช่น อังกฤษ อเมริกา ในประเทศอังกฤษ เมื่อประมาณ 800-900 ปีที่ผ่านมา มีการแสวงหาความจริง โดยใช้วิธีพิจารณาที่อาศัยเพลิง อาศัยน้ำ หรืออาศัยการต่อสู้ด้วยอาวุธ วิธีพิจารณาทั้ง 3 นี้ เกิดขึ้นเพราะชาวอังกฤษในสมัยนั้นเชื่อถือและมีความศรัทธาในพระผู้เป็นเจ้า และเชื่อมั่นว่า ผู้บริสุทธิ์ หรือผู้สุจริตเท่านั้นที่พระผู้เป็นเจ้าจะคุ้มครอง หากผู้ใดไม่บริสุทธิ์แล้ว พระเจ้าย่อมลงโทษผู้นั้นให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ ดังนั้นสาระสำคัญของ การพิสูจน์จึงอยู่ที่ฝ่ายใดจะเป็นผู้ปฏิบัติตามกติกาซึ่งวางไว้ได้ครบถ้วนกว่ากัน³ ซึ่งต่อมาการพิสูจน์โดยวิธีการอาศัยน้ำ อาศัยเพลิง หรือการต่อสู้กัน ได้วิวัฒนาการมาเป็นการพิสูจน์โดยพยานหลักฐาน

ลักษณะที่สำคัญของระบบกล่าวหา

ระบบกล่าวหา มีลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. ศาลมีบทบาทจำกัดเป็นเพียงผู้ตัดสินคดีเท่านั้น ไม่มีอำนาจในการสืบพยานเพิ่มเติมหรือช่วยคู่ความฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง แสวงหาพยานหลักฐาน การดำเนินการพิจารณา

¹ดู หลวงอรรถปรีชาชนูปการ, "นายแผ่นดิน," บทนิพนธ์ 20(2505) : 3.

²ดู ชวลิต โสภณวัต, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ," คูลพาน 28(พฤศจิกายน-ธันวาคม 2524) : 36.

³ดู เข้มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 3.

มีกฎเกณฑ์ละเอียดปลีกย่อยมาก ศาลไร้อุทธรณ์ใญ่ 1

2. ความทั้งสองฝ่ายมีบทบาทสำคัญเป็นคู่ต่อสู้ซึ่งกันและกันอย่างเห็นได้ชัด ศาลจะไม่ช่วยโจทก์แสวงหาพยานหลักฐาน² ทองวางตนเป็นกลาง

3. ระบบนี้มีกฎเกณฑ์การสืบพยานที่เคร่งครัดมาก มีบทคัดพยานที่เด็ดขาด มีหลักเกณฑ์การซักถามที่เคร่งครัด³

4. ระบบนี้ถือหลักการให้ทุกคนมีอำนาจกล่าวโทษได้ เป็นการถือหลักการดำเนินคดีอาญาโดยประชาชนเป็นไปตามความคิดที่ว่า การรักษาความสงบเรียบร้อยเป็นหน้าที่ของประชาชน รัฐเป็นเพียงผู้รับวินิจฉัยชี้ขาดให้ วิธีการดำเนินการแบบนี้เป็นการเปิดโอกาสให้เอกชนฟ้องร้อง ศาลเป็นผู้ชี้ขาด⁴

ข้อสังเกตเกี่ยวกับระบบกล่าวหา

1. ระบบนี้บุคคลผู้เกี่ยวข้องในคดี เช่น หนายความ พยาน ตลอดจนคู่ความต่างมีส่วนร่วมในการค้นหาความจริงได้อย่างกว้างขวาง

2. ผู้ต้องหาหรือจำเลย มีลักษณะที่ไม่ใช่วัตถุแห่งการซักพอกในคดีเหมือนระบบไต่สวน กล่าวคือ มีสิทธิหลายประการมิใช่มีแต่เพียงหน้าที่อย่างเดียว ผู้ต้องหาหรือจำเลยได้รับความคุ้มครอง

3. เนื่องจากระบบนี้วางกฎเกณฑ์เกี่ยวกับพยานหลักฐานอย่างเคร่งครัด ทำให้ศาลมีโอกาสไร้อุทธรณ์ใญ่ความสำคัญหรือข้อแพะนะในคดีจะขึ้นอยู่กับความสามารถของหนายความเป็นส่วนใหญ่

ทั้งระบบไต่สวนและระบบกล่าวหาซึ่งได้กล่าวมาแล้วข้างต้น เป็นระบบหรือวิธีการของศาลในคดีที่ ซึ่งต่างมีข้อดีข้อบกพร่องอยู่ในตัวเองทั้งสองระบบ เมื่อระยะเวลาล่วงเลย

1 เรื่องเดียวกัน, หน้า 4.

2 เรื่องเดียวกัน.

3 เรื่องเดียวกัน.

4 ดู สุรศักดิ์ ทวีรัตน์ตระกูล, "การชี้ตัวผู้ต้องหาและจำเลยในคดีอาญา," หน้า 8.

มานานเข้าได้มีการพัฒนาวิธีการค้นหาความจริงของแต่ละระบบมาเป็นลำดับ และมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องเรื่อยมา จนถึงปัจจุบันจะเห็นได้ว่าระบบทั้งสองต่างก็คลี่คลายเข้าหากัน ทำให้หลักกฎหมายของประเทศต่าง ๆ ไม่ว่าจะเคยเป็นระบบกล่าวหาหรือระบบไต่สวนมีความใกล้เคียงกันมาก ประเทศต่าง ๆ มีแนวโน้มที่จะนำข้อดีของทั้งสองระบบมารวมกันสร้างเป็นกฎเกณฑ์ในทางลักษณะพยานขึ้นใหม่ เรียกว่าระบบผสม (Mixed system) ประเทศฝรั่งเศสภายหลังจากปฏิวัติใหญ่เป็นประเทศแรกที่นำข้อดีของทั้งสองระบบมาสร้างเป็นระบบผสมขึ้น และประเทศอื่น ๆ ในยุโรปก็ได้เดินรอยตาม¹ ดังนั้นลักษณะในปัจจุบันเราจึงไม่อาจพบระบบการพิจารณาคดีที่เป็นระบบไต่สวน หรือระบบกล่าวหาอย่างแท้ ๆ เหมือนในอดีต แต่จะมีลักษณะผสมกันไป เพียงแต่จะเน้นหนักหรือโน้มเอียงไปทางระบบไต่สวนหรือกล่าวหาเล็กน้อยต่างกัน

สำหรับกรณีของประเทศไทยนั้น โดยทั่วไปมีความเห็นกันว่า ระบบการพิจารณาคดีของเราเป็น "ระบบกล่าวหา" เพราะประเทศไทยได้รับเอาระบบกฎหมายของอังกฤษมาใช้ โดยจะเห็นได้จากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาความอาญาฉบับแรก พ.ศ. 115² แต่เมื่อพิจารณาบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาฉบับปัจจุบัน ประกอบกับกฎหมายอื่น ๆ แล้ว น่าจะกล่าวได้ว่าระบบวิธีพิจารณาคดีของไทยเราเป็นลักษณะ "ระบบผสม"³ เพียงแต่เป็นระบบผสมที่มีความโน้มเอียงไปทางระบบกล่าวหาเป็นส่วนใหญ่ และในทางปฏิบัติก็มีการเน้นหนักไปทางระบบกล่าวหา ซึ่งน่าจะมีสาเหตุมาจากนักกฎหมายไทยในสมัยนั้น ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาจากประเทศอังกฤษนั่นเอง⁴

¹ ดู เข็มชัย ชูติวงศ์, คำอธิบายกฎหมายลักษณะพยาน, หน้า 5.

² ดู กุลพล พลวัน, ลักษณะทั่วไปของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา, 2524 (อัครสาเนา) : หน้า 33.; พระวชิรศาสตร์เนติญาณ, วิธีพิจารณาความอาญา (พระนคร : สยามพานิชการ, 2481), หน้า 150.

³ ดู ชวลิต โสภณวัศ, "กฎหมายลักษณะพยานของไทยเป็นกฎหมายในระบบกล่าวหาจริงหรือ," หน้า 39.

⁴ ดู กุลพล พลวัน, "ข้อสังเกตของคณะกรรมการร่วมกัน" เกี่ยวกับกรมอัยการ," วารสารอัยการ 5 (มกราคม 2525) : 29.

ในอดีตนั้น ประเทศไทยเคยมีบทบัญญัติเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความที่มีลักษณะ
ในแนวระบบไต่สวนปรากฏอยู่คือ ในกฎหมายลักษณะพยาน ร.ศ. 113 ซึ่งมาตรา
37 ได้วางบทบัญญัติไว้ว่า

"เมื่อศาลอ่านประเด็นข้อสืบซึ่งกำหนดไว้ในคำชี้สองสถานแล้วก็ให้ศาลซัก
ถามพยาน ให้พยานเบิกความแต่โดยสัตย์จริง ตามที่ตนได้รู้ได้เห็นได้ยินจนสิ้นกระ-
แสความในประเด็นข้อสืบจงทุกประการ เมื่อศาลพิเคราะห์ดูเห็นว่า พยานเบิกความ
จนสิ้นกระแสความในประเด็นแล้ว ไม่มีข้อใดจะถามพยานอีกต่อไป ดังนี้ ก็ให้ศาล
ถามโจทก์หรือจำเลยซึ่งเป็นผู้ซักพยานว่า ยังมีข้อความอันใดซึ่งอยากจะถามพยาน
อีก นอกจากที่ศาลได้ถามแล้วบ้าง

ถ้าผู้อ้างยังมีข้อความถามอีก ก็ให้บอกแก่ศาลให้ชัดเจน แต่ศาลจะยอม
ถามพยาน ตอบคำถามของผู้อ้างอีกต่อไป หรือจะไม่ถาม ก็สุดแล้วแต่ศาลจะเห็นควร
แก่ประโยชน์แห่งความยุติธรรม

ถ้าผู้ร้องอ้างขึ้นจะให้ถามพยานอีกจนได้ แต่ศาลไม่เห็นควรดังนี้ ก็ให้ศาล
จดหมายบันทึกคำถามของผู้อ้าง และคำวินิจฉัยของศาลในเหตุที่ไม่ควรถามอีกต่อไปนั้น
ลงไว้จริงทุกครั้งทุกคราว"

สำหรับในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญานั้น เมื่อพิจารณาแล้วจะ
มีบทบัญญัติหลายมาตราที่ให้อำนาจศาลมีอำนาจดำเนินการในการพิจารณาคดี อันมี
ลักษณะของระบบไต่สวนที่ผสมอยู่ในระบบกล่าวหา เช่น การให้ศาลมีอำนาจเรียกสำนวน
การสอบสวนจากพนักงานอัยการมาเพื่อประกอบการวินิจฉัยได้¹ การให้ศาลมีอำนาจสืบ
พยานเพิ่มเติมโดยพลการซึ่งเรียกกันว่า พยานศาลในระหว่างพิจารณา² การให้ศาล
มีอำนาจถามโจทก์จำเลย หรือพยานคนใดได้ในระหว่างพิจารณา เมื่อศาลเห็นสมควร³

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 175

²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 228

³ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 235

การบัญญัติถึงหน้าที่ของพนักงานสอบสวนที่จะต้องทำการรวบรวมพยานหลักฐานทุกชนิด เพื่อทราบข้อเท็จจริงและพฤติการณ์ต่าง ๆ เกี่ยวกับความผิดที่ถูกกล่าวหาและเพื่อจะ รู้ตัวผู้กระทำผิด¹ จึงเป็นการรวบรวมพยานหลักฐานทั้งกรณีเป็นคุณและเป็นโทษแก่ ผู้ต้องหา เป็นต้น บทบัญญัติเหล่านี้ทำให้พิจารณาเห็นได้ว่าระบบการพิจารณาคดีในศาล ของไทยมีลักษณะเป็นระบบผสม คือใช้ระบบกล่าวหาผสมกับระบบไต่สวน

3. มีการแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องคดี

เมื่อพิจารณาจากบทบัญญัติของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ในส่วน ที่เกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างเจ้าหน้าที่ตำรวจและพนักงานอัยการแล้วจะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรทั้งสองแทบจะไม่ปรากฏเด่นชัด มีลักษณะเป็นการที่ เจ้าหน้าที่ตำรวจทำการสอบสวนรวบรวมพยานหลักฐาน สรุปสำนวนเสนอพนักงาน อัยการ พนักงานอัยการพิจารณาสั่งฟ้องไม่ฟ้อง เท่านั้น พนักงานอัยการไม่มีอำนาจ เข้าไปทำการสอบสวนคดีได้ ยกเว้นแต่กรณีตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 20 กรณีความผิดซึ่งมีโทษตามกฎหมายไทยได้กระทำความผิดนอกราชอาณาจักรไทย อำนาจส่วนอื่นของพนักงานอัยการเกี่ยวกับการสอบสวนก็มีกรณีสั่งให้พนักงานสอบสวน สอบสวนเพิ่มเติมในประเด็นที่ต้องการเท่านั้น² และการสอบสวนในกรณีอื่น ๆ³ จึงเห็น ได้ว่า ได้มีการแยกหน้าที่การสอบสวนและฟ้องร้องออกจากกันกลายเป็นฝ่ายสอบสวน และฝ่ายฟ้องร้องคดี

เมื่อมีการแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องคดี ทำให้มีความเข้าใจกันว่า วิธีพิจารณาความอาญาของไทย ได้วางโครงสร้างในลักษณะ "คู่สาม" กล่าวคือ ตำรวจ พนักงานอัยการ และศาล ต่างฝ่ายต่างเป็นอิสระในอำนาจหน้าที่ คอยถ่วงดุล ซึ่งกันและกัน สำหรับเหตุผลในเรื่องนี้ โดยความคิดเห็นส่วนตัว ผู้เขียนสันนิษฐานว่า

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 131.

²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 143.

³ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 140, 141.

1. อาจจะเป็นผลมาจากการที่ระบบเดิม กระบวนการยุติธรรมมีศาลเพียงองค์กรเดียวที่ทำหน้าที่ทั้งเป็นผู้สอบสวน เป็นผู้ฟ้องร้องและเป็นผู้พิจารณาพิพากษาคดี ซึ่งไม่อาจอำนวยความสะดวกได้อย่างแท้จริง จึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยแยกเป็นแต่ละองค์กรทำหน้าที่ดังที่ปรากฏในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

2. อาจจะเป็นเพราะเหตุผลทางประวัติศาสตร์ของหน่วยงานตำรวจซึ่งเคยมีอำนาจมากในอดีต มีการทำหน้าที่สืบสวน จับกุม สอบสวน ฟ้องร้อง ในอดีตมาแล้ว การเปลี่ยนแปลงจึงยังคงเหลือเค้าเงื่อนแห่งการกำหนดอำนาจหน้าที่แยกมาจากการฟ้องร้อง

3. อาจเป็นเพราะมุ่งต่อผลการปราบปรามหรือควบคุมอาชญากรรมให้เป็นอย่างดีมีประสิทธิภาพ โดยเน้นหนักที่อำนาจหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ตำรวจ

ผลของการแบ่งแยกการสอบสวนออกจากการฟ้องคดีอย่างมีลักษณะเกือบเด็ดขาดดังกล่าว ทำให้ลักษณะอำนาจของเจ้าหน้าที่ตำรวจเป็นไปอย่างกว้างขวาง¹ ขาดองค์กรคอยเหนี่ยวรั้ง การสอบสวนมีความสำคัญและอาจมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้ง่ายซึ่งจะได้พิจารณาต่อไป

4. การสอบสวนถือเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ

การฟ้องคดีในกรณีที่เอกชนผู้เสียหายดำเนินการฟ้องร้องเอง สามารถกระทำไต่สวนที่ที่เกิดการกระทำผิดขึ้น แต่ในกรณีที่พนักงานอัยการจะเป็นผู้ยื่นฟ้องกฎหมายบังคับให้ต้องมีการสอบสวนเสียก่อน ดังความในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120 ซึ่งบัญญัติไว้ว่า

"ห้ามมิให้พนักงานอัยการยื่นฟ้องคดีใดต่อศาล โดยมิได้มีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อน"

¹ดู ฎีกาที่ 837/2486.

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ตามบทบัญญัติดังกล่าวกำหนดให้การสอบสวนเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ กล่าวคือ ต้องมีการสอบสวนในความผิดนั้นก่อนจึงจะทำการยื่นฟ้องได้ เมื่อมีการกำหนดเอาการสอบสวนเป็นเงื่อนไขของการฟ้องร้อง ทำให้การสอบสวนมีความสำคัญ และมีผลกระทบต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาเป็นอย่างมาก หากเกิดการใช้อำนาจสอบสวนไปในทางที่ไม่ชอบ การสอบสวนจึงเป็นเรื่องซึ่งเป็นชีวิตตาย มีความหมายต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบาท อำนาจหน้าที่ของพนักงานสอบสวนไว้อย่างกว้างขวาง ผลแห่งการยึดถือเอาการสอบสวนเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีอาญา จึงทำให้มุ่งเรื่องสอบสวนเป็นหลักใหญ่ อาจจะมีมุ่งสอบสวนเพื่อให้ได้พยานหลักฐานในการส่งตัวฟ้องร้องมากกว่าที่จะพิสูจน์ข้อเท็จจริงแห่งความผิด

ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบัญญัติเกี่ยวกับการสอบสวน โดยให้เริ่มทำการสอบสวนโดยไม่ชักช้า¹ ส่วนในเรื่องของระยะเวลาการสอบสวนนั้น หากเป็นกรณี²ที่ผู้ต้องหาถูกควบคุมตัวอยู่ไม่ได้รับการอนุญาตให้ประกันตัว หรือปล่อยชั่วคราว ก็จะมีการสอบสวนฟ้องร้องเสียภายในกำหนดระยะเวลาที่ควบคุมตัว แต่ถ้าหากเป็นกรณีที่ผู้ต้องหาได้รับการอนุญาตให้ประกันตัวหรือปล่อยชั่วคราว ระยะเวลาการสอบสวนฟ้องร้องยาวนานกว่า กรณีผู้ต้องหาไม่ได้รับการอนุญาตให้ประกันตัว เพราะเป็นกรณีที่ไม่มีความจำเป็นที่ผู้ต้องหาอยู่ในความควบคุม โดยถือว่าเมื่อมีการอนุญาตให้ปล่อยชั่วคราวแล้วไม่ว่าจะเป็นคำสั่งอนุญาตของพนักงานสอบสวนหรือของพนักงานอัยการ ระยะเวลา³ระหว่างที่ผู้ต้องหาได้ถูกปล่อยชั่วคราวไปนั้น ไม่รวมอยู่ในระยะเวลาควบคุมตัวตามมาตรา 87 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา² ซึ่งกรณีนี้ต่างกับกรณีของศาล

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 130.

²ดู ลัดดา อรุณชารี, "อำนาจของพนักงานอัยการเกี่ยวกับการสอบสวนคดีอาญา," (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต แผนกวิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2520), หน้า 29.

แขวง ซึ่งมีบทบัญญัติให้มีการคัดฟ้อง¹ แม้จะมีการควบคุมผู้ต้องหาไว้ หรือได้รับการประกันตัวไปก็ตาม

ลักษณะดังกล่าว ส่งผลให้คดีไม่เสร็จสิ้นไปในระยะเวลาดังกล่าว การพิสูจน์ความผิด ความบริสุทธิ์ยังไม่ปรากฏ แม้ได้รับการประกันตัว แต่สถานะการเป็น : ผู้ต้องหาที่ยังมีอยู่ หลักประกันตัวก็ยังค้างคาไม่สามารถเอาไปใช้ประโยชน์อื่นได้อย่างสะดวก

เหตุแห่งการถือเอาการสอบสวนเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีนั้น เข้าใจว่า น่าจะเป็นผลมาจากการแยกอำนาจสอบสวนออกจากเรื่องของการฟ้องร้องอย่างเด่นชัด ทำให้การสอบสวนเป็นสิ่งที่ต้องกระทำก่อนจึงจะมีการฟ้องร้องได้ ส่วนในกรณีของผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องคดีได้เองนั้น ไม่จำเป็นว่าต้องผ่านการสอบสวนมาก่อนหรือไม่ เพราะในชั้นกึ่งต้นกรองมูลคดีในชั้นศาล ได้มีบทบัญญัติบังคับให้ศาลต้องทำการไต่สวนมูลฟ้อง² เพื่อพิจารณามูลคดีที่กล่าวหาในกรณีราษฎรเป็นโจทก์ แต่ในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ศาลจะทำการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้

5. มีหลักการการขอให้ศาลออกหมายปล่อยกรณีควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย

หลักการการขอให้ศาลออกหมายปล่อยในกรณีบุคคลถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย เป็นหลักสากลที่นานาประเทศมีบัญญัติไว้ในกฎหมายวิธีพิจารณาความ ซึ่งเรียกกันว่า การออกหมายปล่อย หรือ writ of Habeas Corpus ของไทยเราได้มีบัญญัติไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 90 ซึ่งบัญญัติว่า

"เมื่อมีการอ้างว่าบุคคลใดต้องถูกควบคุมหรือขังโดยผิดกฎหมาย หรือถูกจำคุกผิดจากคำพิพากษาของศาล บุคคลเหล่านั้นมีอำนาจยื่นคำร้องต่อศาลขอให้ปล่อย คือ

(1) บุคคลที่ถูกเข้าเช่นนั้น

¹ดู พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวงและวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง พ.ศ. 2499 มาตรา 7.

²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162.

- (2) สามีภริยาหรือญาติของผู้นั้น หรือผู้มีประโยชน์เกี่ยวข้องกับ
- (3) พนักงานอัยการ
- (4) ผู้บัญชาการเรือนจำหรือพัสด์

เมื่อได้รับคำร้องตั้งนั้น ให้ศาลหมายเรียกเจ้าพนักงานหรือบุคคลอื่นซึ่งก่อให้เกิดการควบคุม ชัง หรือจำคุก และผู้ที่ถูกควบคุมชัง หรือจำคุกมาพร้อมกัน ถ้าเป็นที่พอใจศาลว่าการควบคุมหรือการชังนั้นผิดกฎหมายหรือการจำคุกนั้นผิดจากคำพิพากษาก็ให้ศาลสั่งปล่อยตัวผู้นั้นไป"

บทบัญญัติดังกล่าว นับว่าเป็นบทบัญญัติอันประกันสิทธิเสรีภาพของบุคคลอย่างแท้จริง เป็นการให้อำนาจฝ่ายตุลาการในการที่จะช่วยปกป้องสิทธิเสรีภาพของบุคคลไม่ให้ถูกระงับลงละเมิดเอาตามอำเภอใจ แต่บทบัญญัติดังกล่าวจะใช้ได้ผลอย่างกว้างขวางหรือไม่ขึ้นอยู่กับจุดเริ่มต้นที่จะนำเรื่องราวสู่อำนาจศาลให้ใช้อำนาจศาลดังกล่าว เพราะศาลไม่สามารถไปเริ่มดำเนินการเองได้ นอกจากมีผู้ร้องขึ้นมา ศาลจึงจะได้ทำหน้าที่ดังกล่าว พิจารณาไต่สวน และออกหมายปล่อยในกรณีควบคุมมิชอบ ทั้งนี้ผู้เขียนเห็นว่าอาจมีสาเหตุเกี่ยวพันมาจากความไม่รู้หรือรู้แต่ไม่สามารถใช้สิทธิวิธีการดังกล่าวของบุคคลที่ถูกควบคุมตัวหรือไม่นิยมอ้างอิงมาตรการดังกล่าวก็ได้

6. ไม่มีศาลทำหน้าที่ศาลไต่สวนโดยเฉพาะ

ตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทย เมื่อพิจารณาคดีแล้วจะไม่ปรากฏว่ามีศาลทำหน้าที่ศาลไต่สวนโดยเฉพาะ ในการไต่สวนมูลฟ้องตามมาตรา 162 ก็เป็นการไต่สวนมูลฟ้องก่อนที่จะรับฟ้องโดยศาลที่จะทำการพิจารณาพิพากษาคดีนั้นเอง ไม่มีการแยกศาลไต่สวน ศาลพิจารณาแต่อย่างใด การที่ศาลทำหน้าที่ไต่สวน และทำหน้าที่พิจารณาเป็นศาลเดียวกัน ทำให้มีข้อสังเกตว่าน่าจะทำให้การไต่สวนมูลฟ้องลดความสำคัญลง ทำให้ฟังว่าคดีมีมูลเสียเป็นส่วนมาก เพราะจะได้พิจารณาชี้ขาดกันต่อไปอยู่แล้ว เมื่อการไต่สวนมูลฟ้องมีลักษณะเป็นเพียงแบบพิธีดังกล่าว โอกาสที่สิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาที่จะได้รับความคุ้มครองตามขั้นตอนแห่งกระบวนการของเจตนารมณ์ที่กฎหมายวางไว้ ก็มีน้อยลง หรือไม่สามารถคุ้มครองได้ก็เท่าที่ควร เหตุผลที่ไม่มีการจัดตั้งศาลที่ทำหน้าที่ศาลไต่สวนโดยเฉพาะนั้น มีสาเหตุ

หลายประการ ซึ่งจะได้พิจารณาต่อไป

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกรณีของต่างประเทศแล้ว จะเห็นได้ว่า มีศาลทำหน้าที่ศาลไต่สวนโดยเฉพาะ เช่น กรณีของฝรั่งเศส มีศาลไต่สวนเพื่อค้นหาข้อเท็จจริงของคดี และนำพยานหลักฐานที่ได้จากการไต่สวนมาประกอบคดีก่อนที่จะดำเนินการฟ้องคดีต่อศาลที่พิจารณาต่อไป ส่วนอังกฤษนั้นมีการไต่สวนมูลฟ้องมาแต่อดีต เพราะเอกชนฟ้องคดีเอง จึงต้องมีการไต่สวน เพื่อรวบรวมพยานหลักฐานเพื่อกำหนดคดีแก่ผู้ต้องหา ต่อมาเมื่อมีเจ้าหน้าที่ตำรวจ มีอัยการฟ้องคดีสำคัญ การไต่สวนก็ยังคงมีอยู่เพียงแต่ไปเน้นหนักที่วัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา เพื่อให้มีการปลดปล่อยเป็นอิสระภาพโดยเร็วในกรณีที่เป็นผู้บริสุทธิ์ ศาลที่ทำหน้าที่ไต่สวนของศาลอังกฤษ คือ ศาล Magistrate ซึ่งทำการไต่สวนคดีที่ไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาเพื่อวินิจฉัยมูลคดีและส่งให้ศาลที่มีอำนาจพิจารณาทำการพิจารณาต่อไป

สำหรับประเทศไทยก่อนใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ก็เคยปรากฏมีศาลทำหน้าที่ศาลไต่สวนเหมือนกัน โดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร แต่ต่อมาก็ได้ยกเลิกไป

7. มีหลักเกณฑ์การไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบ

ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบัญญัติไว้ในมาตรา 133 วรรค 3 ว่า

"ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนตักเตือน พูดยุติโทษหรือไขกฤตโทษอื่น ๆ เพื่อป้องกันมิให้บุคคลใดให้ถ้อยคำซึ่งอยากจะให้ช่วยความเต็มใจ"

ในมาตรา 135 บัญญัติว่า

"ห้ามมิให้พนักงานสอบสวนทำหรือจกให้ทำการใด ๆ ซึ่งเป็นการล่อลวงหรือขู่เข็ญ หรือให้สัญญากับผู้ต้องหา เพื่อจูงใจให้เขาให้การอย่างใด ๆ ในเรื่องที่ต้องหาหนั้น"

บทบัญญัติดังกล่าวเป็นบทบัญญัติที่บัญญัติถึงหลักการที่ว่า การสอบสวนต้องทำด้วยความบริสุทธิ์ ดังนั้นจึงกำหนดห้ามทำการสอบสวนโดยวิธีที่มีขอบ ไม่ว่ากระทำด้วยประการใด ๆ ซึ่งผลแห่งการฝ่าฝืนบทบัญญัติดังกล่าวได้บัญญัติไว้ในมาตรา 226 ว่า

"พยานวัตถุ พยานเอกสาร หรือพยานบุคคลซึ่งน่าจะพิสูจน์ได้ว่าจำเลยมีผิด หรือบริสุทธิ์ ให้อ้างเป็นพยานหลักฐานได้ แต่ต้องเป็นพยานชนิดที่มีได้เกิดขึ้นจากการ จูงใจ มีคำมั่นสัญญา ชูเชื้อ หลอกลวง หรือโดยมิชอบประการอื่น และให้สืบตามบทบัญญัติแห่งประมวลกฎหมายนี้ หรือกฎหมายอื่นอันว่าด้วยการสืบพยาน"

จึงพิจารณาได้ว่า ตามหลักการแห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้วางหลักการไม่รับฟังพยานหลักฐานที่ได้มาโดยมิชอบไว้ด้วย ซึ่งหลักการดังกล่าวจะเป็นผลต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา ในกรณีเจ้าพนักงานของรัฐกระทำการ อันไม่ชอบด้วยกฎหมายในการปฏิบัติการณ์ จับกุม คุมขัง สอบสวน เป็นหลักการหนึ่ง ซึ่งมีผลปรามหรือควบคุมเจ้าหน้าที่ตำรวจทางอ้อม ในการดำเนินการตามขั้นตอนต่าง ๆ

ข้อสังเกตบางประการ เกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาของไทย

ในทางการศึกษาทางวิชาการเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญา มีความเชื่อ และยอมรับกันโดยทั่วไปว่า วิธีพิจารณาความอาญาที่ดีนั้น จะต้องมีลักษณะที่สำคัญ 3 ประการคือ¹

1. ต้องเป็นเสรีนิยม กล่าวคือยอมรับว่าผู้ต้องหาเป็น "ประชาชน" ไม่ใช่ "กรรม" ของการพิจารณา ยอมรับเคารพในสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล เกียรติศักดิ์แห่งความเป็นมนุษย์ชน ให้สิทธิในการต่อสู้คดีได้อย่างเต็มที่ เพื่อให้มีการลงโทษผู้ที่ได้กระทำผิดจริง ๆ ในขณะเดียวกันก็คุ้มครองผู้บริสุทธิ์

¹ดู คณิต ฌ นคร, คำบรรยายกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาเปรียบเทียบ ๑ คำบรรยายชั้นปริญญาโท คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ บรรยายเมื่อวันที่ 15 มิถุนายน 2522

2. ต้องเป็นประชาธิปไตย กล่าวคือ มีหลักการในลักษณะที่เป็นประชาธิปไตย เช่น มีการพิจารณาด้วยความโดยเปิดเผย¹ มีผู้ร่วมรู้เห็น มีการคัดค้าน โต้แย้งได้ คำนึงถึงหลักการแบ่งแยกอำนาจ

3. ต้องเป็นการกระทำเพื่อสังคม ไม่ใช่ทำให้ผู้ต้องหาออกจากสังคม แต่ทำเพื่อเปิดโอกาสให้เขากลับเข้ามาอยู่ในสังคม เป็นสมาชิกของสังคมได้

ทั้ง 3 ประการเป็นลักษณะสำคัญของวิธีพิจารณาความอาญาที่ดี ลักษณะดังกล่าวมักจะปรากฏในกลุ่มที่เรียกว่า "สังคมปิด" เพราะในสังคมปิดนั้นมักจะมุ่งเน้นที่ความสำคัญแห่งอำนาจรัฐหรือหมู่คณะเป็นสำคัญ ความเป็นเสรีนิยม ความเป็นประชาธิปไตยก็จะไม่มี แต่ในกลุ่ม "สังคมเปิด" มีการยอมรับสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคล² จะปรากฏลักษณะวิธีพิจารณาความอาญาดังกล่าว

สำหรับกรณีวิธีพิจารณาความอาญาของไทย กล่าวได้ว่ามีลักษณะทั้งสามประการปรากฏอยู่ ดังนั้น จึงถือได้ว่าวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเรามีความเหมาะสม มีลักษณะวิธีพิจารณาความอาญาที่ดีเป็นส่วนใหญ่ แต่ทั้งนี้ก็ขึ้นอยู่กับผลในทางปฏิบัติด้วย

ขั้นตอนกระบวนการขั้นก่อนการพิจารณา (Pre-trial Stage)

คำว่า "กระบวนการขั้นก่อนการพิจารณา" ในที่นี้หมายถึงการดำเนินการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มทำการสืบสวนจับกุมผู้ต้องหาหรือผู้ต้องหา มาจนถึงขั้นการกลับกรองมูลคดีเบื้องต้นหรือการไต่สวนมูลฟ้องของศาล ซึ่งการดำเนินการดังกล่าวจะต้องผ่านขั้นตอนหลายขั้นตอน เช่น การควบคุมตัว การสอบสวน การตั้งฟ้อง เป็นต้น กระบวนการ

¹ หลักการพิจารณาโดยเปิดเผยนั้น เพื่อประโยชน์

1. การควบคุมอำนาจตุลาการ
2. การคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหา, จำเลย
3. การมีเสรีภาพในข่าวสารสาธารณะ
4. ความอิสระของศาล

² ดู อรรถพร ชูบำรุง, อาญาวิทยา, หน้า 56-61.

ชั้นก่อนการพิจารณาจะมาถึงผู้พิทักษ์ที่การไต่สวนมูลฟ้อง ต่อจากนั้นก็จะเป็นชั้นพิจารณาต่อไป

อนึ่ง เพื่อให้การพิจารณาเป็นไปอย่างกว้างขวาง ในที่นี้ขอถือเอาขั้นตอนการไม่รับพยานหลักฐานซึ่งได้มาโดยมิชอบ ซึ่งเป็นกระบวนการในชั้นพิจารณา มารวมอยู่ในกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณาคดี เพราะผลแห่งการไม่รับพยานหลักฐานซึ่งได้มาโดยมิชอบ มีผลต่อการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาในชั้นก่อนการพิจารณา จึงถือเอาในที่นี้ว่า เป็นส่วนหนึ่งของชั้นก่อนการพิจารณา

ความสำคัญของชั้นก่อนการพิจารณานี้ มีความสำคัญมาก เพราะเป็นชั้นที่กระทำการเพื่อยกสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาโดยตลอด เป็นการดำเนินการขั้นแรกก่อนไปสู่ชั้นพิจารณาพิพากษาตัดสินกันว่าเป็นผู้กระทำความผิดหรือเป็นผู้บริสุทธิ์ หากในชั้นก่อนการพิจารณาคดีดำเนินมาอย่างผิดพลาด หละหลวม ไม่เหมาะสม ในชั้นพิจารณาก็จะแก้ไขอะไรไม่ได้มากนัก ทำให้เกิดผลที่ไม่พึงปรารถนาได้ทั้งสองทางคือ สิทธิเสรีภาพผู้ต้องหาถูกระงับเพื่อยกอำนาจหน้าที่ หรืออาชญากรหลุดรอดเงื้อมมือกฎหมายไป ดังนั้นการดำเนินการชั้นก่อนการพิจารณาคดีจึงเป็นเรื่องที่ระมัดระวังพอสมควรทีเดียว จะไปมุ่งหวังรอการก่อกอง ปรับปรุงแก้ไขในชั้นพิจารณานั้นก็อาจจะไม่ทันการณ์ หน้ความเสียหายที่จะเกิดขึ้น นานาประเทศได้พยายามวางหลักการ ขั้นตอนของกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณาไว้อย่างดีที่สุดตามความคิดเห็นของตน ซึ่งก็มีความแตกต่างกันออกไปแล้วแต่แนวความคิด สภาพสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ของแต่ละประเทศ ซึ่งประเทศต่าง ๆ ก็มุ่งหวังในผลสองประการเหมือนกันคือ ความสงบเรียบร้อยของสังคม และสิทธิเสรีภาพของประชาชนได้รับการคุ้มครอง

สำหรับประเทศไทยนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางขั้นตอนกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณาเอาไว้ โดยเราอาจพิจารณาจากบทบัญญัติได้ ดังนี้

1. การสืบสวน

ความหมายของ "การสืบสวน" ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(10) ได้กำหนดนิยามความหมายไว้ว่า หมายถึงการแสวงหาข้อเท็จจริงและหลักฐานซึ่ง

พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจได้ปฏิบัติไปตามอำนาจและหน้าที่ เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน และเพื่อที่จะทราบรายละเอียดแห่งความผิด

จากความหมายของการสืบสวนดังกล่าว จะเห็นได้ว่า การสืบสวนต้องมีการดำเนินการอยู่ตลอดเวลาโดยในกรณีที่ยังไม่มีความผิดเกิดขึ้น ก็กระทำไปเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของประชาชน ส่วนในกรณีที่มีความผิดเกิดขึ้นแล้ว ก็ดำเนินการเพื่อที่จะให้ทราบรายละเอียดแห่งความผิด ดังนั้น การสืบสวนจึงเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยเฉพาะกรณีที่ความผิดได้เกิดขึ้นแล้ว การสืบสวนก็ถือเป็นการเริ่มต้นของกระบวนการขึ้นก่อนการพิจารณาเลยที่เดียว หากการสืบสวนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพก็จะสามารถคุ้มครองประโยชน์ของสังคมส่วนรวมและในขณะเดียวกันก็คุ้มครองสิทธิเสรีภาพของบุคคลหรือผู้ต้องหาซึ่งได้รับการสันนิษฐานในเบื้องต้นว่าเป็นผู้บริสุทธิ์ด้วย โดยการสืบสวนนั้นจะทำให้ทราบรายละเอียดแห่งความผิด ทราบเค้ามูลแห่งเรื่องราวและเบาะแสผู้กระทำผิด เมื่อจะมีการจับกุม ก็จะทำให้จับกุมได้อย่างไม่ผิดตัว คนบริสุทธิ์ก็จะไม่ถูกกระทบกระเทือนสิทธิเสรีภาพ เป็นผลให้สามารถควบคุมอาชญากรรมได้ การสืบสวนจะกระทำได้อย่างมีประสิทธิภาพย่อมขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ที่สำคัญคือ เครื่องมือและบุคลากร หรือเจ้าหน้าที่ผู้ดำเนินการในตำแหน่งอุปกรณ์ต้องทันสมัย และมีประสิทธิภาพเท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงของปัญหาอาชญากรรม ในด้านตัวบุคคลผู้ดำเนินการเองก็มีความสำคัญไม่ย่อหย่อนไปกว่ากัน ซึ่งต้องผ่านการศึกษอบรมมาก่อน สำหรับเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจทำการสืบสวนคดีอาญาได้แก่ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ¹ การสืบสวนเป็นจุดเริ่มของกระบวนการขึ้นก่อนการพิจารณา ซึ่งนับว่าเป็นขั้นตอนที่สำคัญและต้องเอาใจใส่มากขั้นตอนหนึ่ง

2. การจับ ทรวจคน และยึด

ขั้นตอนต่อมาของกระบวนการขึ้นก่อนการพิจารณา ต่อจากการสืบสวนเรื่องราวแห่งการกระทำผิดแล้ว ก็คือ การจับ การทรวจคน และยึดสิ่งของซึ่งจะใช้เป็นพยานหลักฐานประกอบ มาตรการจับ ทรวจคน และยึดเป็นมาตรการที่มีผลโดยตรงต่อสิทธิ

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 17.

เสรีภาพของบุคคล โดยเฉพาะบุคคลผู้ต้องสงสัย ดังนั้นจึงต้องมีการกระทำอย่างเชื่อมั่น และภายใต้กฎหมายหลักเกณฑ์อันเป็นหลักประกันการละเมิดสิทธิเสรีภาพของบุคคล องค์การผู้ดำเนินการในชั้นตอนนี้คือ พนักงานฝ่ายปกครองหรือตำรวจ ประมวลกฎหมาย วิธีพิจารณาความอาญาได้ให้อำนาจการดำเนินการจับ ตรวจค้น และยึดไว้อย่างกว้างขวาง ทำให้เห็นว่า หลักเกณฑ์แนวทางมีลักษณะโน้มเอียงไปในทางที่จะให้มีการใช้อำนาจรัฐอย่างเต็มที่ เพื่อให้ทันกับอาชญากรรมซึ่งมีลักษณะเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลา ซึ่งการให้อำนาจเจ้าหน้าที่ไว้อย่างกว้างขวางนั้นย่อมเกิดทั้งผลดีผลเสีย โดยขึ้นอยู่กับ คุณธรรมของตัวบุคคลผู้ใช้อำนาจเป็นสำคัญ การจับ ตรวจค้น และยึดจะเป็นไปด้วยความเรียบร้อย หรือกระหวบกระเทือนสิทธิเสรีภาพของบุคคลเพียงใดก็ขึ้นอยู่กับสิ่งนี้เป็นสำคัญ ในสหรัฐอเมริกาเองถึงกับมีบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญเพื่อค้ำประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชนเกี่ยวกับกรณีดังกล่าว

3. การควบคุมตัว

การควบคุมตัวเป็นขั้นตอนต่อจากการจับ เพื่อให้มีตัวผู้ต้องหาอยู่ การควบคุมตัวจึงเป็นการจำกัดเสรีภาพของผู้ต้องหา ดังนั้นหลักของการควบคุมตัวจึงต้องกระทำเท่าที่จำเป็นและมีเหตุผลสมควรจริง ๆ อาจกล่าวได้ว่า การควบคุมตัวมีวัตถุประสงค์สำคัญ 3 ประการ คือ

1. เพื่อให้การสอบสวนดำเนินคดีเป็นไปด้วยความเรียบร้อย
2. เพื่อให้มีตัวผู้ต้องหา
3. เพื่อประกันการลงโทษ เมื่อมีการวินิจฉัยชี้ขาด กล่าวคือ เพื่อให้มีตัวผู้ต้องหาที่จะรับโทษทัณฑ์ เมื่อมีการพิจารณาตัดสินว่าเป็นผู้กระทำความผิดแล้ว

การควบคุมตัวจึงต้องเป็นไปเพื่อเหตุผลดังกล่าว หากไม่มีเหตุใดเหตุหนึ่ง ก็จะไม่ควบคุมตัวไม่ได้ สำหรับวิธีการควบคุมตัวนั้น บทบัญญัติในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบัญญัติให้มีการควบคุมตัวในชั้นอำนาจของพนักงานปกครองหรือตำรวจจะยะหนึ่ง หากจำเป็นที่จะต้องควบคุมตัวเกินกว่าระยะเวลาดังกล่าวก็ต้องนำมา

ขอต่อศาล¹ หรือที่เรียกกันว่า "ฝากขัง" นั้นเอง และเนื่องจากการควบคุมตัวเป็นกักขัง จำกัประสิทธิภาพของผู้ต้องหาตั้งไต่กลางมาแล้วแต่ต้น จึงมีวิธีการขอลปล่อยชั่วคราว ซึ่งกฎหมายกำหนดไว้ทั้งในชั้นพนักงานสอบสวน อัยการ และศาล

4. การสอบสวน

การสอบสวนเป็นการรวบรวมพยานหลักฐาน และการดำเนินการทั้งหลาย ซึ่งพนักงานสอบสวนได้ทำไปเกี่ยวกับความผิดที่กล่าวหา เพื่อที่จะทราบข้อเท็จจริงหรือพิสูจน์ความผิด และเพื่อจะเอาตัวผู้กระทำความผิดมาฟ้องลงโทษ² การสอบสวนเป็นขั้นตอนที่สำคัญขั้นตอนหนึ่งของกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณา เป็นขั้นตอนอันละเอียดอ่อนและมีปัญหาอยู่เสมอ ทั้งนี้เพราะหลักการในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยได้ให้ความสำคัญของการสอบสวนไว้ในลักษณะถือเป็นเงื่อนไขในการฟ้องคดีของพนักงานอัยการ³ และกำหนดผลให้มีลักษณะเทียบเท่าหรือทดแทนการไต่สวนมูลฟ้องของศาลเลยทีเดียว กล่าวคือ กำหนดว่ากรณีพนักงานเป็นโจทก์ฟ้อง ไม่จำเป็นต้องไต่สวนมูลฟ้อง แต่หากเห็นสมควรจะไต่สวนมูลฟ้องก่อนก็ได้⁴ ซึ่งมีการอธิบายเหตุผลว่าฟ้องของพนักงานอัยการผ่านการสอบสวนมาแล้ว การสอบสวนจึงมีความสำคัญที่จำเป็นต่อมืองค์กรดำเนินการที่เหมาะสม มีการถ่วงดุลแห่งองค์กรที่ดี จึงจะสามารถป้องกันปัญหาต่าง ๆ ได้ ในอดีตเคยมีปัญหาเกี่ยวกับองค์กรที่จะดำเนินการสอบสวนเหมือนกันได้เปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนแปลงมา ระหว่างทางค่านฝ่ายปกครอง และตำรวจ จนปัจจุบันนี้การสอบสวนเป็นอำนาจของฝ่าย

¹ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 87.

²ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 2(11).

³ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 120.

⁴ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มาตรา 162(2).

ตำรวจ¹ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงไปเปลี่ยนมาก็เพื่อหวังจะให้การสอบสวนเกิดความเข้มข้นมากขึ้น

5. การฟ้องคดีหรือหลักการดำเนินคดีอาญา

เมื่อมีการกระทำผิดทางอาญาเกิดขึ้น เจ้าพนักงานจะมีหน้าที่ต้องสอบสวนดำเนินคดีเสมอไปหรือไม่ และเมื่อการสอบสวนปรากฏว่าผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริงแล้ว เจ้าพนักงานจะต้องฟ้องร้องผู้นั้นเสมอไปหรือไม่นั้น เป็นไปตามหลักการดำเนินคดีอาญา ซึ่งมีการแบ่งออกเป็น 2 ลักษณะคือ หลักดำเนินคดีตามกฎหมาย (Absolute Principle หรือ Legality Principle) และหลักดำเนินคดีโดยดุลพินิจ

1 รายละเอียดการโอนอำนาจหน้าที่สอบสวนคดีอาญาไปมาระหว่างฝ่ายปกครองและฝ่ายตำรวจ มีดังนี้

พ.ศ. 2478-2481 หน้าที่สอบสวนอยู่กับฝ่ายปกครองฝ่ายเดียว

พ.ศ. 2482-2487 หน้าที่สอบสวนอยู่กับตำรวจฝ่ายเดียว

พ.ศ. 2488 หน้าที่สอบสวนอยู่กับตำรวจและฝ่ายปกครอง โดยมี

ฝ่ายปกครอง (นายอำเภอ) เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน

พ.ศ. 2489-2502 หน้าที่สอบสวนอยู่กับฝ่ายปกครอง โดยฝ่ายปกครอง (นายอำเภอ) มีอำนาจแต่งตั้งให้ตำรวจทำการสอบสวน

พ.ศ. 2503-2506 หน้าที่สอบสวนอยู่กับตำรวจและฝ่ายปกครอง โดยนายอำเภอและผู้ว่าราชการจังหวัด เป็นหัวหน้าพนักงานสอบสวน ตำรวจเป็นพนักงานสอบสวน (ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ที่ 8/2502 ลงวันที่ 26 ตุลาคม 2502)

ตั้งแต่ 15 พฤศจิกายน 2506 หน้าที่สอบสวนเป็นของตำรวจฝ่ายเดียว (ข้อบังคับกระทรวงมหาดไทยที่ 1/2506 ลงวันที่ 7 พฤศจิกายน 2506)

ในปัจจุบัน การสอบสวนเป็นหน้าที่ของตำรวจฝ่ายเดียว (ตามข้อบังคับกระทรวงมหาดไทย ที่ 1/2509 ลงวันที่ 1 กุมภาพันธ์ 2509)

(Discretionary Principle หรือ Opportunity Principle)¹ ซึ่งแต่ละลักษณะมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. หลักการดำเนินการตามกฎหมายหรือโดยเค็ดชาก

ลักษณะสำคัญของหลักการดำเนินการตามกฎหมายหรือโดยเค็ดชาก คือหลักการดำเนินการประเภทนี้ถือว่า เจ้าพนักงานมีหน้าที่ต้องสอบสวนดำเนินการโดยพลการ เมื่อทราบว่ามีอาการกระทำผิดเกิดขึ้น โดยไม่ต้องคำนึงถึงว่า จะได้มีการร้องทุกข์หรือกล่าวโทษผู้ใดแล้วหรือไม่ และเมื่อการสอบสวนได้เสร็จสิ้นลงแล้ว เจ้าพนักงานผู้มีอำนาจหน้าที่ฟ้องร้อง เห็นว่ามีเหตุควรเชื่อว่า ผู้ต้องหาได้กระทำความผิดจริง และได้พิจารณาจนแน่ใจแล้วว่า มีทางที่จะพิสูจน์ถึงความผิดของผู้ต้องหาในชั้นศาลได้แน่ ๆ เจ้าพนักงานก็มีหน้าที่ทำการฟ้องร้องผู้ต้องหาต่อศาลเสมอไป และเมื่อฟ้องคดีแล้วจะถอนฟ้องคดีนั้นไม่ได้² ประเทศที่มีการดำเนินการในลักษณะของหลักการดำเนินการแบบนี้ มี เยอรมัน อิตาลี โปแลนด์ เป็นต้น

ลักษณะของหลักการดำเนินการตามกฎหมายนั้น ถือว่าองค์กรที่เป็นศูนย์กลางหรือหลักของกระบวนการยุติธรรม คือ ศาล โดยกฎหมายจะกำหนดให้ศาลมีอำนาจในการตรวจสอบ (Review) การปฏิบัติของเจ้าพนักงานฝ่ายอื่น ๆ เช่น ศาลมีบทบาทในการรับรู้และควบคุมการสอบสวนอย่างค่อนข้างใกล้ชิด การจะตัดสินใจฟ้องร้องหรือไม่ จะขึ้นอยู่กับบทพิจารณาว่าการกระทำของผู้ต้องหาเข้าองค์ประกอบความผิดในกฎหมายครบถ้วนหรือไม่ การพิจารณาคดีจะมีลักษณะของระบบไต่สวน ปรากฏอยู่อย่าง

¹ ดู เรวัต นำเฉลิม, "ชะลอการฟ้อง," หน้า 23.

² ดู ขนิษฐา (รัชรี) ชัยสุวรรณ, "การใช้ดุลพินิจในการดำเนินการตามอำนาจของอัยการ" (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทนิติศาสตร์ ภาควิชานิติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2526), หน้า 38.

เด่นชัด คือ ผู้ที่พากษาจะมีบทบาทในการค้นหาความจริงอย่างกว้างขวาง¹ เป็นต้น

2. หลักการดำเนินคดีตามดุลพินิจ

หลักการดำเนินคดีประเภทนี้ ตรงกันข้ามกับหลักการดำเนินคดีอาญาตามกฎหมาย กล่าวคือ เมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เจ้าพนักงานผู้มีหน้าที่ในการสอบสวนอาจไม่ทำการสอบสวนก็ได้และหากสอบสวนแล้ว แม้เห็นว่าผู้ต้องหากระทำความผิดจริง อัยการก็อาจไม่ฟ้อง หรือไม่ดำเนินคดีด้วยวิธีการใด ๆ ก็ได้² ทั้งนี้ โดยเหตุผลต่าง ๆ หลายประการ ประเทศที่มีการดำเนินคดีตามลักษณะของหลักการดำเนินคดีประเภทนี้มี สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เป็นต้น

หลักการดำเนินคดีอาญาตามดุลพินิจนี้ เป็นหลักการที่ให้เจ้าพนักงานฝ่ายบริหารมีบทบาทหลัก หรือเป็นองค์ประกอบสำคัญในกระบวนการยุติธรรม เช่น การสอบสวนถือเป็นภารกิจของเจ้าพนักงานฝ่ายบริหาร การฟ้องคดีเป็นดุลพินิจของอัยการอย่างกว้างขวาง โดยมีการควบคุมดุลพินิจในรูปแบบของภายในองค์กรหรือสายงาน ไม่ใช่ควบคุมโดยศาล เมื่อมีการฟ้องแล้วยังถอนฟ้องได้ การพิจารณาคดีมีลักษณะของระบบกล่าวหาเป็นส่วนใหญ่³ เป็นต้น

หลักการดำเนินคดีทั้งสองประเภท มีข้อวิจารณ์แตกต่างกันออกไปหลายประการ หลักการดำเนินคดีตามกฎหมายมีข้อวิจารณ์ว่า มีข้อเสียตรงที่เป็นทำนองเดียวกับความคิดในการแก้แค้นและขาดความยืดหยุ่น ทำให้ใช้กฎหมายอย่างแข็งกระด้าง

¹ คุ เรวัต ฉ่ำเฉลิม, "ชะลอการฟ้อง," หน้า 24-26.

² คุ ขนิษฐา (รัชรี) ชัยสุวรรณ, "การใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีอาญาของอัยการ," หน้า 39-40.

³ คุ เรวัต ฉ่ำเฉลิม, "ชะลอการฟ้อง", หน้า 26-28.

เกินไป แต่ก็มีข้อดีตรงที่เป็นหลักประกันความเสมอภาคต่อการบังคับใช้กฎหมาย ป้องกัน
 เจ้าพนักงานใช้อำนาจโดยมิชอบ และนอกจากนี้ยังเป็นเสมือนเกราะคุ้มครองป้องกัน
 มิให้มีการใช้อิทธิพลที่มิชอบ¹ ส่วนหลักการดำเนินคดีตามกฎหมาย แม้จะมีความยืดหยุ่น
 แต่ก็มิใช่ข้อเสียที่ว่า อาจก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคตามกฎหมาย² และอาจเป็นผลเสีย
 อย่างยิ่งในกรณีไม่มีการควบคุมการใช้ดุลพินิจอย่างมีประสิทธิภาพ อาจมีการใช้อำนาจ
 โดยมิชอบ หรือถูกแทรกแซงโดยอำนาจอิทธิพล

สำหรับขั้นตอนการดำเนินคดีอาญาของไทย หลังจากมีการสอบสวนรู้ตัว
 ผู้กระทำความผิด ทำการจับกุม รวบรวมพยานหลักฐานแล้ว ก็จะมีการพิจารณาสั่งฟ้องโดย
 พนักงานอัยการ ปัญหาว่าการฟ้องหรือการดำเนินคดีของไทยเป็นไปตามหลักการดำเนิน
 คดีตามกฎหมาย หรือการดำเนินคดีตามดุลพินิจ ปัญหานี้ยังเป็นปัญหาที่โต้เถียงกันในทาง
 วิชาการอยู่ยังไม่เป็นที่ยุติ

ฝ่ายที่เห็นว่า การดำเนินคดีของไทยเป็นไปตามหลักดุลพินิจ ได้อ้างอิงเหตุผล
 ความเป็นมาของประวัติศาสตร์ โดยกล่าวอ้างถึงกฎหมายในสมัยก่อนใช้ประมวลกฎหมาย
 วิธีพิจารณาคriminal คือ พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคriminal ความอาญามีโทษสำหรับใช้ไปพลาง
 ก่อน ร.ศ. 115 และพระธรรมนูญศาลยุติธรรม ร.ศ. 127 ที่บัญญัติถึงอำนาจการถอนฟ้อง
 คดีของอัยการ และเมื่อมีการใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคriminal แล้ว ก็เห็นว่า
 มาตรา 143 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาคriminal ได้บัญญัติหลักการดำเนินคดี
 ตามหลักดุลพินิจไว้ ให้อำนาจในการสั่งฟ้องแก่พนักงานอัยการได้อย่างกว้างขวาง³
 ในปี พ.ศ. 2520 กรมอัยการได้เสนอหลักการ "ชะลอการฟ้อง" แต่ยังไม่มียกบังคับใช้

อีกฝ่ายหนึ่งเห็นว่า การดำเนินคดีของไทยไม่อาจถือได้ว่าเป็นไปตามหลัก
 ดุลพินิจ เพราะในทางปฏิบัติแล้วมีการฟ้องคดีในลักษณะตามหลักกฎหมาย ตัวอย่างการฟ้อง

¹ คุุ ฐินัญญา (รัชวี) ชัยสุวรรณ, "การใช้ดุลพินิจในการดำเนินคดีอาญาของ
 อัยการ," หน้า 39.

² เรื่องเดียวกัน, หน้า 41.

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 104-111.

ตามหลักคุณพินิจที่ปรากฏมีไม่กี่คดี และเป็นลักษณะการไม่ฟ้อง เพราะเหตุผลเรื่องนโยบายของรัฐมากกว่า ไม่ใช่การใช้คุณพินิจโดยตรงของอัยการ

ดังนั้น ประเทศไทยมีหลักการดำเนินคดีตามคุณพินิจ หรือกฎหมายจึงยังเป็นเรื่องที่ยังไม่ยุติในการถกเถียงกันทางวิชาการ สำหรับความเห็นของผู้เขียน เมื่อพิจารณาแล้วมีความเห็นว่า ในทางปฏิบัติที่เป็นมานับแต่การใช้ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ทางปฏิบัติในการสั่งฟ้องของพนักงานอัยการจะเป็นไปในลักษณะรูปแบบการดำเนินคดีตามหลักกฎหมายเสียมากกว่า ตัวอย่างการใช้คุณพินิจสั่งไม่ฟ้องคดีของพนักงานอัยการ กรณีที่เชื่อว่าผู้ต้องหาได้กระทำผิดตามที่ถูกกล่าวหาจริง ที่ปรากฏหลักฐานการตีพิมพ์มีเพียง 4 เรื่อง¹ เท่านั้น และในจำนวนดังกล่าวมี 2 เรื่องที่เป็นเรื่องในทางนโยบายของรัฐ เรื่องหนึ่ง และอีกเรื่องหนึ่งเป็นเรื่องการสั่งไม่ฟ้องพยานแผ่นดินหรือเป็นผลมาจากการกันไว้เป็นพยาน ซึ่งในเรื่องนโยบายของรัฐนั้น คือกรณีการค้าขายเล็ก ๆ น้อย ๆ ของราษฎรชายแดน ซึ่งเป็นเรื่องผิดกฎหมายและรัฐมีนโยบายที่จะไม่ปราบปราม ส่วนเรื่องการไม่ฟ้องพยานแผ่นดินหรือกรณีการกันผู้มีส่วนร่วมในการกระทำผิดไว้เป็นพยาน ก็เป็นเรื่องในทางวิธีพิจารณาความที่ยอมรับและกระทำได้ในกรณีจำเป็นไม่อาจหาพยานหลักฐานอื่นใดได้ ทั้งสองเรื่องดังกล่าวจึงน่าจะเป็นกรณียกเว้นหลักการดำเนินคดีตามคุณพินิจ ไม่ใช่ตัวอย่างของการดำเนินคดีตามหลักคุณพินิจ จึงเห็นว่า ไม่อาจกล่าวได้อย่างยุติในขณะนี้ว่าประเทศไทยใช้หลักการดำเนินคดีตามหลักคุณพินิจ

6. การกีดกันการฟ้องคดีเบื้องต้น

เมื่อพนักงานอัยการตัดสินใจที่จะฟ้องผู้ต้องหา ก็จะดำเนินการจัดทำคำฟ้องยื่นต่อศาล ในขั้นนี้ก็ถึงขั้นการกีดกันการฟ้องคดีเบื้องต้น หรือการไต่สวนมูลฟ้อง ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาที่กำหนดให้มีการไต่สวนมูลฟ้อง กรณีราษฎรผู้เสียหายเป็นโจทก์ฟ้องเอง แต่ในกรณีของพนักงานอัยการ ศาลจะไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่

¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 105-106.

ก็ได้แล้วแต่จะเห็นสมควร ซึ่งโดยทางปฏิบัติศาลจะไม่ทำการไต่สวนมูลฟ้องในกรณีพนักงานอัยการเป็นโจทก์ฟ้อง การกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นเป็นมาตรการสุดท้ายของกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณา เป็นขั้นตอนที่จะพิจารณาถึงคดีเรื่องราวว่ามีไต่สวนมูลฟ้องที่จะพิจารณาได้หรือไม่ หากคดีไม่มีมูลก็จะปล่อยตัวผู้ต้องหาสู่อิสรภาพโดยเร็ว หากคดีมีมูลก็จะไต่ทำการพิจารณาต่อไป

ตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา วางบทบัญญัติไว้ในกรณีที่พนักงานอัยการเป็นโจทก์ ในวันไต่สวนมูลฟ้องให้จำเลยมาหรือคุมตัวมาศาล แต่จำเลยไม่มีอำนาจนำพยานมาสืบในชั้นไต่สวนมูลฟ้อง แต่ทั้งนี้ไม่เป็นการตัดสิทธิในการที่จำเลยจะมีพยานมาช่วยเหลือ ส่วนในกรณีราษฎรเป็นโจทก์ ศาลมีอำนาจไต่สวนสืบหลังจำเลยจำเลยจะมาฟังการไต่สวนมูลฟ้องหรือไม่ก็ได้ หรือจะแต่งตั้งพยานให้ซักค้านพยานโจทก์ก็ได้ ซึ่งผิดกับในกรณีของสหรัฐอเมริกา ฝ่ายผู้ต้องหาหรือจำเลยมีอำนาจอย่างกว้างขวางในชั้นไต่สวนมูลฟ้องในการที่จะซักค้าน นำพยานเข้าสืบหักล้างความไม่น่าเชื่อถือของฝ่ายพนักงานอัยการในการตั้งเรื่องราวฟ้องร้อง นอกจากนี้สหรัฐอเมริกายังมีมาตรการกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นโดย "Grand jury" ซึ่งเรียกกันว่า "คณะลูกขุนใหญ่" ทำการพิจารณาการกลั่นกรองมูลคดีสำหรับการฟ้องคดีประเภทอาชญากรรม โดยทำการพิจารณาฟ้องและพยานหลักฐานของฝ่ายอัยการว่ามีไต่สวนมูลฟ้องได้เพียงใดสมควรให้ดำเนินการฟ้องร้องและพิจารณาคดีในศาลที่มีอำนาจพิจารณาหรือไม่ ซึ่งการพิจารณาของ Grand jury จะทำเป็นกรณี การมีการพิจารณาโดย Grand jury มีผลทำให้การกลั่นกรองมูลคดีเบื้องต้นเป็นไปด้วยความเรียบร้อย และเป็นหลักประกันการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาทางหนึ่ง

กระบวนการชั้นก่อนการพิจารณานี้ได้กล่าวมาแล้วทั้งหมด เป็นการวางขั้นตอนเพื่อให้การดำเนินการฟ้องร้องผู้ต้องหา ให้เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ยุติธรรม โดยมีการกลั่นกรองหลายขั้นตอน ผู้บริสุทธิ์ก็จะมีโอกาสได้แสดงความจริงตามขั้นตอนที่วางไว้ ส่วนผู้กระทำผิดก็ไม่อาจหลีกพ้นจากพยานหลักฐานและกรรมวิธีของขั้นตอนดังกล่าว การดำเนินการกระบวนการชั้นก่อนการพิจารณา หากแต่ละขั้นตอนดำเนินการไปอย่างมีประสิทธิภาพและสมความมุ่งหมายของแต่ละขั้นตอนนั้น ๆ แล้ว ก็จะทำให้เกิดมีการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาได้อย่างดีที่สุด ซึ่งการที่จะเป็นไปดังกล่าวได้ต้องขึ้นอยู่กับเงื่อนไขปัจจัยหลายประการที่เกี่ยว

องค์กรดำเนินการในชั้นก่อนการพิจารณา

องค์กรดำเนินการเป็นปัจจัยสำคัญอย่างหนึ่งในการที่จะผลักดันกระบวนการในชั้นก่อนการพิจารณาคำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพสมความมุ่งหมาย หรือเจตนารมณ์ที่กฎหมายได้วางไว้ กล่าวได้ว่าองค์กรที่สำคัญและมีบทบาทเกี่ยวข้องกับชั้นก่อนการพิจารณามี 3 องค์กรคือ ตำรวจ อัยการ และศาล จึงเห็นสมควรที่จะต้องพิจารณารายละเอียดบทบาทของแต่ละองค์กรดังกล่าว

1. ตำรวจ

ตำรวจเป็นองค์กรแรกที่พบเห็นและดำเนินการเมื่อมีการกระทำความผิดเกิดขึ้น เราต้องยอมรับว่า ตำรวจเป็นด่านแรกของกระบวนการยุติธรรม หากตำรวจปฏิบัติหน้าที่ด้วยความสุจริตยุติธรรมก็ย่อมผดุงความเป็นธรรมตามกฎหมายไว้ได้ หากตำรวจไม่สุจริตต่อหน้าที่ก็ย่อมมีผลกระทบกระเทือนต่อกระบวนการยุติธรรมทั้งระบบ¹ ตำรวจเป็นองค์กรที่นำผู้ต้องหาเข้าสู่กระบวนการทางอาญา บ่อยครั้งที่การใช้ดุลพินิจหรือวินิจฉัยในชั้นตำรวจกระทำในภาวะการณที่รีบเร่ง ภายใต้อคติความอคติและทราบข้อมูลข่าวสารเพียงเล็กน้อย ตำรวจอาจได้รับแจ้งรายละเอียดความผิดจากบุคคลที่สามหรือจากการสืบทราบก่อนการจับกุม² ลักษณะการจัดองค์กรของตำรวจนั้นแตกต่างจากอัยการและศาล เพราะตำรวจมีการจัดองค์กรลักษณะกึ่งทหาร มีการติดอาวุธ เพื่อทำการป้องกันปราบปรามอาชญากรรมให้สัมฤทธิ์ผล เมื่อมีการให้อำนาจในทางกฎหมายในลักษณะที่กว้างขวางจึงเป็นเรื่องที่น่ากังวลต่อการคุกคามสิทธิเสรีภาพส่วนบุคคลเป็นอย่างยิ่ง เพราะเป็นลักษณะผู้ถืออาวุธและกฎหมายพร้อมกัน Voltaire ได้เคยกล่าวคำหิประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาภายใต้การปกครองระบอบเก่าของฝรั่งเศส (the ancien regime) อย่างร้ายแรงว่า "ประมวลกฎหมายฉบับนี้ได้บัญญัติขึ้นเพื่อทำลายประชาชนโดยแท้" ซึ่งคำคำหิดังกล่าวรวมถึง องค์กรของตำรวจ

¹ อรรถ พ. ชูบำรุง, อาชญาวิทยา, หน้า 66.

² George T. Felkenes, The Criminal Justice System, (Englewood Cliffs, N.J. : Prentice-Hall, 1973), P.5.

วิธีพิจารณาความอาญา ตลอดจนสถาปนาระบบของประเทศไทยส่วนใหญ่ ก่อให้เกิดอันตรายต่อสิทธิเสรีภาพของบุคคล ภัยอันตรายนั้นได้ถูกคุกคามโดยตำรวจ ใน ปารีสมีตำรวจที่โหดเหี้ยมและมีประสิทธิภาพมากที่สุดในโลก การจัดระบบงานของ เจ้าหน้าที่ตำรวจมีลักษณะคล้ายกับกองทัพ คือพระมหากษัตริย์ทรงไว้ซึ่งอำนาจในการ แต่งตั้งผู้เป็นหัวหน้า ซึ่งต้องขึ้นตรงต่อพระองค์ เจ้าหน้าที่ตำรวจมักมีส่วนเกี่ยวข้อง ในกิจการค้าต่าง ๆ ไม่ว่าในด้านการปราบอาชญากรรม การควบคุม การก่อความ ไม่สงบในสังคม ควบคุมความคิดเห็นทางด้านการเมืองและความประพฤติทางด้าน ศีลธรรมของแต่ละบุคคล ทำให้ชายงานของตำรวจแทรกซึมเข้าไปในชนทุกระดับของ สังคม การบริหารงานของเจ้าหน้าที่ตำรวจมักใช้ระบบ " letter de cachet " นอกเหนือจากอำนาจดังกล่าวแล้ว ตำรวจยังมีอิทธิพลทั้งในด้านการจับกุมและการ พิจารณาพิพากษาคดี ในด้านการออกหมายจับ ย่อมเป็นที่รู้กันว่า การออกหมายจับกระทำ ด้วยความไม่เป็นธรรม เพราะประชาชนบางคนอาจหลบหนีหมายหรือถูกควบคุมตัวโดย ไม่มีกำหนดเวลาที่แน่นอน โดยไม่ทราบข้อหาความผิด¹

สำหรับการกำเนิดของตำรวจในประเทศไทยนั้น ท่านศาสตราจารย์พระยา-
นิติศาสตร์ไพศาลย์ ใค้อธิบายไว้ว่า

"ประมาณปี 1236 (จุลศักราช) นั้น ได้เกิดมีโปลิศขึ้นสำหรับกรุงเทพ ฯ แบ่งเป็น 3 กอง กองหนึ่งสำหรับในกำแพงเมือง พระยามหามนตรีเป็นกอลอแนล กองหนึ่ง สำหรับนอกกำแพงเมืองตั้งตะวันออก พระยาอินทราธิบดีสีหราชรองเมือง เป็นผู้บังคับ อีกกองหนึ่งสำหรับตั้งปากตะวันตก สมเด็จพระเจ้านองค์ยาเชอ เจ้าฟ้า จาตุรนต์ร์สมิกับพระสุรยภักดีเป็นผู้บังคับ ตามรายงานของพระยามหามนตรี ทราบได้ว่า โจรผู้ร้ายที่โปลิศจับได้นั้น ผู้ว่าราชการโปลิศเป็นผู้ชำระเองตามแบบเก่าหาได้ส่งให้ ศาลรับสั่งที่มีอำนาจเป็นศาลกรมพระนครบาลไม่ . . ." ²

¹มรุธา วัฒนะชีวะกุล, เอกสารประกอบคำบรรยายวิชากฎหมายอาญา
เปรียบเทียบ, หน้า 1.

²พระยานิติศาสตร์ไพศาลย์, ประวัติศาสตร์กฎหมายไทย, (ม.ป.ท., 2501),
หน้า 358.

จะเห็นได้ว่าตามประวัติความเป็นมาขององค์กรตำรวจนั้น มีบทบาทอำนาจมากโดยเฉพาะในสมัยก่อนสามารถจับกุม สอบสวน ชำระความได้เองด้วย แม้จะมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงโดยตั้งศาลขึ้นมาชำระความต่างหากก็ยังมีการยึดแย้งอำนาจกันอยู่ระยะหนึ่ง

สำหรับบทบาทอำนาจหน้าที่ของตำรวจนั้น ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ได้วางหลักเกณฑ์ไว้อย่างกว้างขวางซึ่งพอสรุปได้ดังนี้

1. อำนาจสืบสวน
2. อำนาจจับกุม ตรวจคน และยึด
3. อำนาจควบคุมตัวในชั้นตำรวจ
4. อำนาจสอบสวน

เมื่อพิจารณาแล้วจะเห็นได้ว่า ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาได้วางบทบัญญัติในลักษณะมุ่งหมายจะให้มีการใช้อำนาจรัฐได้อย่างกว้างขวาง ได้กำหนดให้ตำรวจมีอำนาจตั้งแต่การสืบสวน จับกุม ตรวจคน ยึด สอบสวน เป็นต้น เห็นได้ว่าขั้นตอนของกระบวนการขึ้นก่อนการพิจารณาจะรวมอยู่ในบทบาทอำนาจหน้าที่ของตำรวจเป็นส่วนใหญ่ ซึ่งเมื่อมีการให้อำนาจองค์กรตำรวจไว้มากเช่นนี้ จะต้องมีการถ่วงดุลโดยองค์กรอื่น เพื่อให้การดำเนินการเป็นไปโดยชอบธรรม

2. อัยการ

อัยการเป็นองค์กรที่เข้ามามีบทบาทในขั้นตอนการตั้งคดีหรือสั่งฟ้อง อำนาจของอัยการจะเด่นชัดในส่วนของการรับสำนวนจากพนักงานสอบสวนและพิจารณาสั่งฟ้องนี้เอง อำนาจการสอบสวนของพนักงานอัยการมีจำกัดเฉพาะในกรณีตามมาตรา 20 แห่งประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา คือ กรณีความผิดเกิดนอกราชอาณาจักร ส่วนอำนาจการสอบสวนในกรณีอื่น ๆ กฎหมายไม่บัญญัติให้อำนาจไว้ เช่น การสอบสวนเพิ่มเติมก็ทำได้เพียงการสั่งให้พนักงานสอบสวนทำการสอบสวนให้ตามประเด็นที่ต้องการซึ่งผิดกับหลักการของต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น ฯลฯ ที่กำหนดให้อัยการมีส่วนร่วมหรือควบคุมการสอบสวนได้ด้วย

3. ศาล

ศาลเป็นองค์กรที่ได้รับความเชื่อถือว่าเป็นที่พึ่งสุดท้ายของประชาชน เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่ปกป้องคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของประชาชน ซึ่งการกระทำหน้าที่ดังกล่าวควรจะได้มีบทบาทการดำเนินการในทุกส่วนทุกขั้นตอนของกระบวนการ ตามโครงสร้างของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา มีลักษณะกำหนดบทบาทของศาลไปเน้นหนักอยู่ในชั้นการพิจารณาคดีเป็นส่วนใหญ่ แต่ในชั้นก่อนการพิจารณาคดีกำหนดบทบาทอำนาจหน้าที่ของศาลไว้ไม่เด่นชัด หรือที่กำหนดไว้ก็ยังมีปัญหาในทางปฏิบัติหรือสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ทำให้ฝ่ายตุลาการ หรือศาลไม่อาจใช้อำนาจนั้น ๆ ได้อย่างเต็มที่

ในชั้นก่อนการพิจารณานั้น ฝ่ายตุลาการหรือศาลจะมีบทบาทในส่วนที่เกี่ยวข้องกรณีปล่อยชั่วคราวในชั้นศาล การฝากขัง การออกหมายปล่อยกรณีมีการควบคุมหรือขัง โดยมีขอบข่ายกฎหมาย เป็นต้น ทั้งนี้ก็เพื่อให้เกิดการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหามากยิ่งขึ้น

ข้อพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ขององค์กรในชั้นก่อนการพิจารณา

เมื่อได้พิจารณาโครงสร้างของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา เกี่ยวกับการจัดวางองค์กรดำเนินการต่าง ๆ แล้ว จะเห็นได้ว่า มีข้อพิจารณาเกี่ยวกับความสัมพันธ์ขององค์กรดำเนินการในชั้นก่อนการพิจารณา ดังนี้

1. การจัดวางโครงสร้างองค์กร มีลักษณะถือหลักคู่สาม คือตำรวจ อัยการ และศาล อย่างเคร่งครัด มีผลให้มีการแยกองค์กรต่าง ๆ ออกจากกันเกือบทั้งหมด องค์กรแต่ละองค์กรแทบจะเป็นอิสระจากกันไม่มีการถ่วงดุลซึ่งกันและกันได้อย่างแท้จริงในทางปฏิบัติ แม้การจัดวางโครงสร้างองค์กรแบบคู่สาม จะมุ่งหวังให้เกิดการคานอำนาจกันอย่างอิสระ แต่ก็เป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ และมีผลต่อสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาเป็นอย่างมาก เพราะความจริงประการหนึ่งที่ต้องยอมรับก็คือ การให้แต่ละองค์กรปฏิบัติภารกิจอย่างเป็นอิสระ หากองค์กรใดดำเนินการไปอย่างไม่เหมาะสมแล้ว ก็ยากที่องค์กรอื่นจะแก้ไขเยียวยาให้ทันกับสิทธิเสรีภาพที่สูญเสีย เพราะการถูกระงับกระเทือน

2. องค์การตำรวจกับอัยการ มีลักษณะแยกออกจากกันจนปรากฏลักษณะสำคัญของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาประการหนึ่งคือ การแยกหน้าที่การสอบสวนออกจากการฟ้องคดี

3. องค์การตำรวจกับฝ่ายตุลาการหรือศาล ความสัมพันธ์ไม่ปรากฏเด่นชัด การออกหมายจับตำรวจทำได้ การฝากขังในทางปฏิบัติศาลก็ไม่ได้ใช้อำนาจบทบาทได้เต็มที่เท่าที่ควร ฝ่ายตำรวจสามารถออกหมายได้ อาจทำให้จับกุมได้ง่าย แล้วมาหาพยานหลักฐานทีหลังซึ่งต้องใช้เวลามาก ศาลก็จำเป็นต้องอนุญาตให้ฝากขังตามไปด้วย เหล่านี้เป็นเหตุผลหนึ่ง ความจริงแล้วศาลควรจะเป็นองค์กรที่ทำหน้าที่คอยถ่วงดุลเหนี่ยวรั้งฝ่ายตำรวจได้มาก แต่ประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญากำหนดความสัมพันธ์ขององค์กรไว้ไม่เด่นชัดเท่าที่ควร

4. องค์การตำรวจเป็นองค์กรที่มีอำนาจกว้างขวาง แต่มีการควบคุมที่ชัดเจนเพียงในลักษณะของสายงานการบังคับบัญชาเท่านั้น ไม่มีคณะกรรมการพิเศษหรือองค์กรใดที่กฎหมายกำหนดให้มีผลควบคุมการใช้อำนาจขององค์การตำรวจแต่ประการใด

เมื่อจัดวางโครงสร้างความสัมพันธ์ของแต่ละองค์กรไม่สามารถดูแลกันได้อย่างแท้จริง ปัญหาที่จะติดตามมา โดยเฉพาะการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาจะไม่เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถคุ้มครองได้อย่างแท้จริงโดยเฉพาะองค์กรตุลาการซึ่งถือเป็นที่ยึดสุดท้ายของประชาชนก็ตาม อย่างไรก็ตามคงไม่อาจกล่าวได้อย่างชัดเจนในที่นี้ว่า การจัดวางโครงสร้างองค์กรของประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาของไทยเป็นสิ่งที่ผิดพลาด แต่ลักษณะดังกล่าวอาจจะเหมาะสมกับยุคและสมัยแห่งการร่างประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา ซึ่งอาจจะต้องการมุ่งประโยชน์ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองเป็นหลัก มุ่งที่จะป้องกัน บารามปรามอาชญากรรมอย่างจริงจังและหนักกับความเปลี่ยนแปลงของอาชญากรรมที่ปรากฏตลอดเวลา จึงอาจจะต้องถือเอาเรื่องการคุ้มครองสิทธิเสรีภาพของผู้ต้องหาเป็นเรื่องรองลงไป ซึ่งจากกาลเวลาในขณะนั้น จนปัจจุบันนี้สภาพการณ์ เงื่อนไข บัจจัยต่าง ๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว การจัดวางองค์กรในลักษณะโครงสร้างดังกล่าวอาจจะไม่เหมาะสมกับสภาพการณ์ในปัจจุบัน ซึ่งจะต้องพิจารณาสภาพรายละเอียดแห่งปัญหาที่เกิดขึ้นต่อไป